

FOTO: MARIO MATEŠIČ

**+
DODATAK
KARTA**
projektnog područja
gdje velike zvjeri žive
slobodno s ljudima

FOTO: FRANČ KLJUN

**TKO SMO? Predstavljanje partnera
CARNIVORA DINARICA projekta**

CARNIVORA DINARICA

**MEDVJED: SNAGA
DIVLJINE**

**RIS: TOP
MAČAK**

**VUK: ZVIJER KOJOJ
TREBA BOLJI PR**

**CARNIVORA
DINARICA**

Partneri projekta

ZAVOD ZA GOZDOVE
SLOVENIJE
Slovenian Forest Service

OBČINA PTUJKA

RISNJAK

primorsko
goranska

CARNIVORA
DINARICA

PREDSTAVLJAMO VAM PARTNERE CARNIVORA DINARICA PROJEKTA

FOTO: IVAN TESERA

ALEKSANDRA MAJIĆ-SKRBINŠEK I DIO NJEZINIH
SURADNICA I SURADNIKA NA PROJEKTU CARNIVORA DINARICA

Glavna svrha projekta CARNIVORA DINARICA je poboljšanje statusa zaštite velikih zvijeri - euroazijskog risa, vuka i medvjeda - u područjima Natura 2000: Javorniki - Snežnik i Notranjski trikotnik u Sloveniji te na području Gorskog kotara i sjeverne Like u Hrvatskoj. Projektom je obuhvaćeno prekogranično šumsko područje, jedinstveno u Srednjoj Europi, gdje je na istom prostoru prisutno još oko 20 risova, 60 vukova i 700 medvjeda. Očuvanje njihove dugoročne prisutnosti od iznimnog je značaja za zaštitu biološke raznolikosti i ekosustava prekograničnog područja Slovenije i Hrvatske. S obzirom na dobru povezanost i prohodnost toga prostora upravo je međudržavna suradnja pri tom od ključnog značaja, kaže voditeljica projekta **CARNIVORA DINARICA ALEKSANDRA MAJIĆ-SKRBINŠEK s Odjela za biologiju Biotehnološkog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani** i nastavlja:

‘Projekt je usredotočen na tri najvažnija zajednička izazova: 1. poboljšanje strategije i uklanjanje nedostataka u prekograničnom upravljanju velikim zvijerima, 2. smanjenje rizika koji ugrožavaju velike zvijeri i 3. (ne)razumijevanje uloge velikih zvijeri u ekosustavima. Među najvažnijim aktivnostima smatraju se uspostava poljoprivrednih gospodarstava dobre prakse, donacije ograda za sprečavanje šteta, uzgoj pastirskih pasa, postavljanje dinamične signalizacije na prometnicama radi sprečavanja stradanja u prometu, izgradnja nastambe za napuštene mladunce risa u NP Risnjak, postavljanje spremnika za otpad ‘otpor-

nih’ na medvjede, provođenje mjera za usmjerenje posjeta na području NP Risnjak, Snežnika i dijelu Kupe te osnivanje centra za usmjerenje i podizanje svijesti o velikim zvijerima u Pivki. Projekt je započeo u rujnu 2018. godine i trajat će 30 mjeseci. Vrijedan je 2.347.340 eura te je sufinanciran iz EFRR-a u okviru Programa suradnje Interreg V-A Slovenija - Hrvatska.’

Koja je Vaša uloga u Interreg projektu CARNIVORA DINARICA?

‘Sveučilište u Ljubljani ili istraživačka skupina za ekologiju životinja, koja pod vodstvom prof. dr. Ivana Kosa djeluje na Odjelu za biologiju Biotehnološkog fakulteta, vodeći je partner projekta CARNIVORA DINARICA. Kao vodeći partner, od samih smo početaka projektne ideje uključeni u sve aktivnosti projekta. Intenzivno sudjelujemo i u komunikacijskim zadacima, što uključuje i pripremu radionica i predavanja za lokalnu zajednicu. Naša ekipa je interdisciplinarna. Ekolozi Hubert Potočnik i Jaka Črtalič intenzivno rade na istraživanju povezanosti pograničnog područja s velikim zvijerima, sociologinja Urša Marinko sudjeluje u komunikacijskim aktivnostima, tehnička suradnica Meta Mavec učinkovito brine o nizu velikih i malih zadataka. S doc. dr. Iztokom Tomažičem iz skupine za biološko obrazovanje pripremamo didaktičke materijale i pomagala za škole. Nenadomjestiv je također i doprinos naše računovotkinje Jasne Lukan, koja vodi računa o tome da složeno financijsko izvještavanje bude besprijekorno.’

Upoznajte nas поближе s planovima i ciljevima Vašeg djelovanja u projektu.

‘Na Sveučilištu se radujemo što možemo steći nova znanja koja mogu poboljšati zaštitu i upravljanje populacijama velikih zvijeri. Velike zvijeri trebaju velike prostore. Slovenija i Hrvatska svaka za sebe premalene su da bi se dugoročno održale zdrave populacije velikih zvijeri, pa je neophodno održavati prostornu povezanost preko granice. Istražit ćemo kako velike zvijeri - mrki medvjed, vuk i euroazijski ris - koriste prostor u tom području, analizirat ćemo povezanost područja i informirati upravljače s obje strane granice o rezultatima te pozvati na bolju suradnju. Jedan od najvećih izazova u očuvanju velikih zvijeri jest osigurati da prisutnost velikih zvijeri bude prihvatljiva za lokalno stanovništvo. Ranije su velike zvijeri bile primarno štetočine koje je trebalo istrijebiti. Danas su vrlo raznoliki interesi ljudi povezani s velikim zvijerima: neki ih vide kao simbol netaknute prirode koji se često koristi kao modelna vrsta u znanstvenom obrazovanju, drugima izazivaju probleme ili ih se boje, a treći ih iskorištavaju ekonomski, na primjer lovnim turizmom ili turizmom u prirodi. Bolje razumijevanje postojećih sustava društvenih vrijednosti povezanih s velikim zvijerima i njihovim potencijalima olakšat će prihvaćanje kompromisa i planiranje ciljeva upravljanja koji u budućnosti neće dovesti do razilaženja s očekivanjima lokalnih zajednica.’

Koliko je po Vama ovaj projekt bitan za lokalnu zajednicu u kojoj se projekt odvija?

‘Na Biotehnološkom fakultetu sudjelovali smo u nizu projekata povezanih s problematikom velikih zvijeri. Ta iskustva pokazala su se korisnima za osmišljavanje sadržaja za ovaj projekt. Ublažavanjem negativnih učinaka i pojačavanjem pozitivnih učinaka prisutnosti velikih zvijeri želimo olakšati lokalnoj zajednici suživot s velikim zvijerima’, kaže Aleksandra i za kraj napominje: ‘U okviru programa Interreg IIIA Slovenija - Mađarska - Hrvatska, u razdoblju od 2004. do 2006. godine, s našim hrvatskim partnerima provodili smo projekt DinaRis koji se bavio zaštitom risa. Ovim smo projektom prvi put empirijski pokazali da je naša populacija risa genetski osiromašena zbog parenja u rodstvu i oblikovali smjernice za daljnje djelovanje. Te su smjernice bile osnova za izradu projekta LIFE Lynx. Divno je vidjeti kako se razumijevanje nekog problema

IMPRESUM

AKRONIM: CARNIVORA DINARICA
IME PROJEKTA: ‘Carnivora Dinarica: prekogranična suradnja i usluge ekosustava u dugoročnom očuvanju populacija velikih zvijeri u sjevernim Dinaridima’
TRAJANJE PROJEKTA: 1.9.2018.-28.2.2021.
WEB STRANICA: carnivoradinarica.eu

UREDNICI: mr.sc. Snježana Malić-Limari
IZDAVAČ: WWF Adria, Zelinska 2, Zagreb
AUTOR KARTE: Gregor Koželj, Zavod za gozdove
GRAFIČKO OBLIKOVANJE I TISAK: Inspirium d.o.o.
PRIJEVOD I LEKTURA: Integra d.o.o.
NAKLADA: 32 000

Tiskano na recikliranom papiru.
Besplatan primjerak.
Zagreb, kolovoz, 2019.
‘Uz doprinos Europskog fonda za regionalni razvoj’
ISSN 2671-2660

i ideje za njegovo rješavanje s vremenom obliku u aktivnosti i snažna međunarodna partnerstva koja, dok rješavaju trenutni problem risa, također imaju potencijal da značajno promijene sliku očuvanja prirode u našem dijelu Europe.'

ANDREA SOLIĆ, WWF Adria

'Mi smo organizacija koja se bavi zaštitom prirode, ali nam je u fokusu i čovjek. Želimo učiti iz nasljeđa suživotu čovjeka i velikih zvijeri', rekla nam je Andrea Solić iz WWF Adrije i dodala: 'Projekt CARNIVORA DINARICA dio je programa WWF Adria u kojem se ciljano bavimo zaštitom velikih zvijeri - medvjeda, vuka i risa. Sretni smo jer na našim prostorima imamo nasljeđe suživotu čovjeka sa zvijerima, a to je rijetkost u Europi.' Velike zvijeri trajno su prisutne na našim prostorima, one su vrh hranidbenog lanca, a ujedno su i najkarizmatičnije vrste u Dinaridima.

'Želimo očuvanje tih vrsta i njihovog staništa. Na njega najviše utječe čovjek svojim djelovanjem. Životinje ne postavljaju granice, tako i mi istu populaciju velikih zvijeri dijelimo sa Slovenijom. Za njih je to jedno stanište, prostor gdje žive, a ljudi su odlučili da su to dvije zemlje', pojašnjava Andrea Solić ideju prekogranične suradnje: 'Cilj je koordinacija između država kako bi se što bolje i efikasnije upravljalo (ris, vuk) i gospodarilo (medvjed) njihovom trenutnom populacijom koja migrira između Hrvatske i Slovenije. Bitno je u sve procese uključiti čovjeka koji živi s njima, da se razumije uloga velikih zvijeri i koju korist mi imamo od njih... Zvijeri prije svega reguliraju šumske ekosustave, vraćaju u ravnotežu sustav u kojem obitavaju, ali su ujedno i sjajan turistički potencijal (da ih turisti dođu vidjeti uživo jer ih u većem dijelu Europe jednostavno - nema!). Zato smo ponosni jer cijelo područje na kojem se provodi projekt CARNIVORA DINARICA dio je europske ekološke mreže Natura 2000. U svakoj zemlji EU-a određen je najvredniji dio prirode koji je u toj mreži - a u Hrvatskoj je to čak 1/3 ukupnog teritorija, kao i u Sloveniji.' Za kraj Andrea Solić ima znakovitu poruku:

'Ljudi i velike zvijeri mogu opstati zajedno, ali mi smo ušli u njihovo stanište, izgradili smo naselja, ceste, obrađujemo polja... Doslovno smo se doselili k njima, pa se moramo i pristojno ponašati. WWF Adria ima komunikacijsku ulogu u projektu. Suradujemo i s medijima jer su oni ključni za prenošenje točnih poruka, zato su pred vama i ove novine koje smo izradili suradjujući s novinarima.'

VESNA ORAŽEM, koordinatorica aktivnosti ispred projektnog partnera Zavod za gozdove Slovenije

'Uloga Zavoda za gozdove Slovenije (slovenski Zavod za šume) prvenstveno je riješiti poremećaje uzrokovane prisutnošću ljudi na području staništa velikih zvijeri i probleme koji nastaju na područjima na kojim su prisutne velike zvijeri i poljoprivreda. Štete na imovini i ulazak velikih

VESELA EKIPA IZ WWF ADRIA - ANA, ANDREA, SNJEŽANA I NEVEN

zvijeri u naselja obično doprinose teškom suživotu. Kako bismo odgovorili na takve izazove, uvest ćemo kao demonstracijske mjere već razne isprobane metode, poput mreža visokog napona i pastirskih pasa kako bi se spriječile štete na stoci tijekom ispaše i kod pčelara, te spremnici za smeće sigurni za medvjede (onemogućuju medvjedu pristup odbačenim ostatcima hrane). Osim sprječavanja sukoba između ljudi i velikih zvijeri, ključno je zaustaviti uznemiravanje njihovog staništa i to posebno usmjeravanjem posjetitelja u rubna područja šuma. U tu svrhu izradit će se režim za usmjeravanje posjetitelja na temelju prikupljenih podataka iz praćenja prometa i drugih izvora', kaže Vesna Oražem i nastavlja: 'Jedna od najvažnijih djelatnosti Zavoda uspostava je takozvane 'Farme dobre prakse'. Za suradnju smo odabrali farmu Volk iz sela Suhorje u općini Pivka, a početkom srpnja već smo uveli mjere zaštite malih životinja od velikih zvijeri. Postavili smo mrežu visokog napona od 500 m i kameru za praćenje prisutnosti i ponašanja velikih zvijeri na osiguranom pašnjaku. Obavili smo i prvi obilazak farme za seosku zajednicu, a planiramo najesen održati i dan otvorenih vrata. Uz farmu dobre prakse, na takozvanim 'vrućim točkama' - područjima na kojima su najčešći sukobi s velikim zvijerima, opremit ćemo neko-

liko uzgajivača i pčelara mrežama visokog napona koje su se pokazale vrlo učinkovitima. Prvi put ćemo u suradnji s iskusnim uzgajivačem pastirskih pasa Alešom Sedmakom uzgojiti dva odrasla pastirska psa, koji će odmah kada ih predaju svojim novim vlasnicima početi raditi na pašnjaku. U područjima gdje je problem medvjeda koji se približavaju naseljima najučestaliji, postaviti ćemo kante za otpatke koje medvjed ne može otvoriti. Tijekom ljetnih mjeseci proveli smo opsežne terenske radove na postavljanju senzora za praćenje posjetitelja na području Snežnika. Senzori za motorna vozila ugrađeni su na 14 lokacija, a na jednoj i senzor za brojenje pješaka. Uz pomoć čitača već smo dobili neke važne rezultate koji će nas usmjeriti u planiranju usmjeravanja posjetitelja uz pomoć putokaza, a oni će se obnavljati ili ponovno postavljati u okviru zadataka projekta i dalje u pripremi karte prekograničnog usmjeravanja u suradnji s drugim projektnim partnerima. Na Mašunu, postojećem šumskom infopunktu, nadogradit ćemo i ažurirati kako prostor za prezentaciju svih triju velikih zvijeri tako i šumsku poučnu stazu koja će biti opremljena mnogim interaktivnim elementima.'

GRUPA ZA VELIKE ZVIJERI ZAVODA ZA GOZDOVE SLOVENIJE; VESNA ORAŽEM I DIO GRUPE KOJI SUDJELUJE NA PROJEKTU CARNIVORA DINARICA

FOTO: TIBOR PRANIČ

**DRAGICA JAKSETIĆ I
SURADNICE ISPRED
KRPANOVOG DOMA U PIVKI**

FOTO: PRIVATNI ARHIV DINA BOTTA

**DINA BOTTA I DRAGAN
TURK IZ NP RISNJAK**

DINA BOTTA, mag. oec i bacc. ing. agr., Nacionalni park Risnjak

‘Uloga NP Risnjak je pružiti podršku lokalnoj zajednici u poboljšanju suživota, educirati buduće naraštaje i posjetitelje o biologiji i ekologiji velikih zvijeri te napraviti nastambu za othranjivanje mladunaca risa, ako se za to ukaže potreba’, kaže nam u uvodu Dina Botta, mag. oec i bacc. ing. agr. Puno je aktivnosti i ciljeva unutar projekta koje treba ostvariti, a Dina Botta upoznala nas je s planom u okviru NP Risnjak i područja Gorskog kotara općenito. ‘Od najvažnijih aktivnosti bih istaknula izradu didaktičkih kutaka u tri osnovne škole (Delnice, Gerovalo i Mrkopalj). Didaktički kutci na zanimljiv način predstavljaju posebnosti velikih zvijeri, a ostatak će u školama dugo nakon projekta. Izradili smo ih u suradnji s lokalnim grafičkim dizajnerima (obitelj Popović) koji su pak u ‘dosluhu’ s Mladenom Kušecom!’, kaže Dina i nastavlja:

‘U planu je i izrada nastambe za mladunce risa. NP Risnjak imao je mladunče risa, Martina, na skrbi tijekom jeseni/zime 2017./18. Martina je kao mladunac bez majke pronašao lovac u okolici Bribira. Bio je u dosta lošem stanju, pa je prebačen u ZOO Zagreb gdje su ga uspješno ‘podigli na noge’. Uspješno se oporavio pa je odlučeno da će ga probati pustiti u prirodu kad dovoljno stasa, a upravo je NP Risnjak odabran kao mjesto gdje će se to provesti. Krajem siječnja 2018. pušten je u prirodu gdje se izvrsno snašao. Bio je to prvi slučaj uspješnog othranjivanja i puštanja u prirodu mladunca risa u Hrvatskoj! Unutar ovog projekta napraviti ćemo novu, trajniju nastambu.’

No, planovima tu nije kraj:

‘Važno je na neki način izbalansirati i turizam i zaštitu prirode i velike zvijeri pa ćemo stoga izraditi kartu koja će preliminarno prikazati koliko je jak utjecaj posjetitelja na velike zvijeri unutar granica NPR-a. Na temelju toga postaviti ćemo dva vanjska info-kioska gdje će se posjetitelji informirati o načinima ponašanja u staništu velikih zvijeri, kao i

njihovim tragovima prisutnosti. Važno je da posjetitelji budu svjesni da, dok su u NPR-u, dijele isti prostor s velikim zvijerima te da su oni tu ‘u prolazu’ dok su medvjed, vuk i ris ovdje – doma’, objašnjava Dina Botta i napominje:

‘Nastojat će se poboljšati suživot lokalnih ljudi i velikih zvijeri, što je od iznimne važnosti za velike zvijeri – ako ih lokalno stanovništvo ne tolerira, one će teško opstati na nekom području. Sa susjedima dijelimo populaciju velikih zvijeri, ali bome i ljudi neprestano cirkuliraju između dviju zemalja pa je važno da se dobre prakse i vrijedne informacije ‘prelijevaju’ preko obje strane Kupe. Ovakvim projektima se jača i suradnja među domaćim stručnjacima, stvaraju se nove ideje’, istaknula je Dina Botta te za kraj napomenula zanimljivost iz svakodnevnog rada u NP Risnjak.

‘Unutar NPR-a radim i kao vodič te mogu reći da su velike zvijeri stalni izvor interesa i malih i velikih posjetitelja, kako domaćih tako i stranih. Nije bez razloga da ih zovu karizmatičnima. Susrećem se s mnogo pitanja, pa i predrasuda, i ono što uvijek posjetitelje iznenadi je - tolerancija domaćih ljudi prema velikim zvijerima! Strancima (većinom iz zemalja zapadne Europe koje su istrijebile velike zvijeri prije mnogo godina, pa i stoljeća unazad) je nevjerojatno što se kreću istim područjem kao i velike zvijeri, a još im je nevjerojatnija razina suživota, prihvaćanja i razumijevanja lokalnog stanovništva spram velikih zvijeri’, završila je Dina Botta.

DRAGICA JAKSETIĆ, predstavnica Općine Pivka Koja je Vaša uloga u Interreg projektu CARNIVORA DINARICA?

‘Koodinacija i (su)stvaranje pripreme sadržaja za centar za velike zvijeri u Pivki, a u suradnji s partnerima organiziram i radionice za edukaciju i podizanje svijesti. U Općini Pivka rad se provodi timski. Članice užeg tima, tima Parka prirode Intermitentna jezera Pivke, još su Erika Kovačić, Polona Vadnjaj i Metka Iskra koja je naša nezamje-

njiva čuvarica narudžbenica, računa, izvještavanja... Naravno, član tima je i gradonačelnik Pivke Robert Smrdelj koji snosi krajnju i najveću odgovornost za uspješnu provedbu projekta nas kao partnera u projektu’, kaže nam Dragica Jaksetić i dodaje:

‘Jedna od naših aktivnosti je organiziranje radionica za opću i stručnu javnost (npr. prostorni planeri, poljoprivrednici, lovci...) na području Općine Pivka i na području Primorsko-notranjske regije (općine Bloke, Cerknica, Ilirska Bistrica, Loška dolina i Postojna) koja se na državnoj granici susreće s općinama Gorskog kotara. Središnja djelatnost je uređenje centra za velike zvijeri u sada praznim prostorijama Krpanovog doma u Pivki, nakon čega će uslijediti postavljanje stalne izložbe koja bi se trebala otvoriti tijekom jeseni 2020. godine. Predstaviti ćemo vukove, medvjede i risove u njihovom prirodnom habitatu te problematiku suživota ljudi i velikih zvijeri. Posjetiteljima ćemo omogućiti ne samo da mogu upoznati velike zvijeri nego se trudimo i da ih mogu doživjeti. Ljudi svojim aktivnostima u prirodi sužavaju prirodni habitat velikih zvijeri, pa je mogućnost sukoba ljudi i zvijeri sasvim stvarna. Predstaviti ćemo im dokazano uspješne mjere preventivnog djelovanja i mogućnosti suživota te ih pozvati da razmisle i samostalno pronađu odgovore na brige i pitanja koja će, nadamo se, potaknuti postavljena izložba. Osim centra, uredit ćemo i kutak za velike zvijeri u osnovnim školama u Pivki i Košani. Zajedno s nastavnim materijalom za nastavnike i učenike te u suradnji s centrom, ovo će biti dobrodošlo obogaćivanje nastavnih programa povezanih s prirodom. Smatramo da je naš projekt vrlo važan kako za lokalnu i širu zajednicu tako i za prekogranični prostor. Granica ljudima nešto znači, ali velikim zvijerima ne (bi trebala). Hrvatski i slovenski partneri sudjelovali su i još uvijek sudjeluju u mnogim projektima EU-a na području velikih zvijeri. Ti su projekti stvorili veliku bazu novih spoznaja i praktičnih rješenja, što je osnova za suradnju Hrvatske i Slovenije na području velikih zvijeri. Posjetiteljima centra u Pivki zasigurno će dobro doći informacije o svemu što mogu naučiti i doživjeti u Nacionalnom parku Risnjak, u Centru za velike zvijeri u Staroj Sušici (Općina Ravna Gora), o prirodnim ljepotama kao što su Zeleni vir (Općina Skrad) ili Kamačnik (Općina Vrbovsko). Gostima koji posjete Gorski kotar sigurno će biti zanimljiv naš centar, Šumska kuća s medvjedom i vukom na Mašunu, novi interpretacijski objekti u Notranjskom parku te samo Cerknjsko jezero, promatranje medvjeda u Loškoj dolini itd.’

Ako imate kakav zanimljiv detalj iz vašeg kruga djelovanja, a da je vezan uz projekt slobodno ga podijelite s nama.

‘Općina Pivka (kao i NP Risnjak) također je partner u projektu Nature&Wildlife, čija su ciljna skupina, između ostalog, pružateljci turističkih usluga koji svoje goste upoznaju s prirodnim baštinom na istom prekograničnom području. U okviru toga, Općina Pivka već je postavila dječja interpretacijska igrališta, uključujući i one na temu velikih zvijeri.’

SLAVEN RELJIĆ, voditelj projektnih aktivnosti za Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

‘Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu doprinosi svojim iskustvom i znanjem u svim radnim paketima projekta CARNIVORA DINARICA. Nositelj je radnog paketa Zajednički pristupi i znanja za prekogranično upravljanje velikim zvijerima’, upoznaje nas Slaven Reljić s projektom CARNIVORA DINARICA i dodaje:

‘U okviru istraživanja povezanosti staništa, telemetrijskim ogrlicama obilježiti će se tri medvjeda, dva risa i jedan vuk kako bi se pratilo njihovo kretanje, korištenje prostora i najčešće lokacije na kojima prelaze granicu. Istražit će se utjecaj svih prepreka na granici (npr. žičane ograde) na prohodnost odnosno povezanost staništa. Osim korištenja telemetrijskih ogrlica, u pograničnom će području biti postavljene i foto-zamke koje će bilježiti vrste životinja i njihovu učestalost.’

Cijeli projekt vrlo je bitan za lokalnu zajednicu u kojoj se odvija jer će od njega imati koristi...

‘Razvoj tzv. ekoturizma koji uključuje velike zvijeri je u počecima. Mogućnosti su fotografiranje velikih zvijeri, edukativne šetnje ili vožnje biciklima kroz stanište velikih zvijeri s naglaskom na uočavanje znakova njihove prisutnosti. Razvijena je i ‘Medvjedu prijateljski’ oznaka za proizvode proizvedene na način koji nije naškodio ni medvjedu ni staništu. Održat ćemo i radionice o velikim zvijerima (njihovoj biologiji, ekologiji, mjerama za što bolji suživot) za lokalno stanovništvo. Ciljne skupine su lokalna samouprava, stručnjaci za prostorno planiranje, učitelji, šumari, lovci, procjenitelji šteta, poljoprivredni savjetnici..., a planirana je suradnja odgovornih ministarstava za upravljanje velikim zvijerima u Sloveniji i u Hrvatskoj’, kaže Reljić i za kraj ističe:

‘Moram napomenuti odličnu suradnju s djelatnicima Hrvatskih šuma Delnice i Prezid bez čije se pomoći ne bi moglo uhvatiti i telemetrijski obilježiti medvjede...’

MELITA RAUKAR, dipl.

oec., pročelnica Upravnog odjela za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj PGŽ

Mr. sc. BLAŽENKA KULIĆ, dipl. ing. šumarstva, savjetnica za lovstvo i šumarstvo, Upravnog odjela za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj PGŽ

‘Primorsko-goranska županija se putem Upravnog odjela za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj uključila u projekt CARNIVORA DINARICA s obzirom na to da je lovstvo u djelokrugu rada Upravnog odjela, što osim provedbe zakona podrazumijeva i brigu o divljači. U projektu sudjelujemo proračunom od 177.500 eura i aktivnostima koje se odnose na smanjenje rizika koji ugrožavaju velike zvijeri, a između kojih su: izrada studije mikro-lo-

FOTO: PRIVATNI ARHIV SLAVEN RELJIĆ

SLAVEN RELJIĆ S MLADIM VUKOM KOJI JE OBILJEŽEN TELEMETRIJSKOM OGRLICOM

kacija za postavljanje aktivne signalizacije prisutnosti divljih životinja na dvjema lokacijama (Gorski kotar i rubni dio područja Nature 2000), osiguravanje prometnih prijelaza za divljač na dvjema lokacijama, dodjela i postavljanje zaštitnih električnih ograda za sprječavanje šteta poljoprivrednim gospodarstvima na pčelinjacima na najmanje 40 lokacija te postavljanje spremnika za otpad ‘sigurnih’ za medvjede’, kazala nam je Melita Raukar i dodala: ‘Jačanje kapaciteta na lokalnoj razini izuzetno je važno za podizanje razine suživota između ljudi i velikih zvijeri i najučinkovitije se realizira u konkretnom okolišu, tj. na lokalnoj razini. U tom se smislu u suradnji s partnerima pripremaju i posebne radionice za ciljane skupine - dionike (lovci, poljoprivrednici i sl.) te stanovništvo koje živi i radi unutar ili na rubu prekograničnog životnog prostora velikih zvijeri kako bi se iskazali dobri primjeri suživota ljudi i velikih zvijeri te dodatno educiralo sve uključene o tome na koji način taj suživot poboljšati poznavanjem ekoloških potreba velikih zvijeri, značenja njihovih usluga za ekosustav te povećanjem praktičnog znanja u provođenju lokalnih prostornih, poljoprivrednih i drugih mjera te u postupanju ljudi u susretu sa zvijerima. Stoga je planirana izrada i distribucija letka u kojem će uz osnovne podatke o vuku, risu i medvjedu, njihovom upravljanju i zaštiti biti navedena obvezna procedura prijave šteta’, ističe mr. sc. Blaženka Kulić, dipl. ing. šumarstva, savjetnica za lovstvo i šumarstvo te službenica projektnog partnera: PGŽ, Upravnog odjela za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj, zadužena za komunikacijsko-administrativne aktivnosti projekta CARNIVORA DINARICA.

No to nije sve...

Javna ustanova Priroda pridruženi je partner na projektu CARNIVORA DINARICA. Na projektnom području provodi svoje redovne aktivnosti povezane s tematikom velikih zvijeri, prikupljajući podatke o pojavnosti vuka i risa putem foto-zamki

i ostalih neinvazivnih metoda (praćenje tragova, izmet i sl.) za potrebe nacionalnog monitoringa. Ustanova provodi projekt iz strukturnih fondova, a vezan je za realizaciju Centra za posjetitelje o velikim zvijerima u Gorskom kotaru, u mjestu Stara Sušica. Cilj je Centra pružiti uvid i educirati posjetitelje o važnosti medvjeda, vuka i risa u Gorskom kotaru, doprinoseći time i brendiranju Gorskog kotara, kao očuvanog prostora u kojem ove karizmatične vrste obitavaju. Ustanova također provodi niz sustavnih aktivnosti na izradi edukativnih sadržaja vezanih za velike zvijeri, od publikacija pa do implementacije posjetiteljske infrastrukture (poučne staze i sl.) u zaštićenim područjima ili područjima Natura 2000 ekološke mreže kojom upravlja’, pojašnjava gđa Kulić.

NATALIA ZIELINSKA, stručna suradnica Grada Vrbovskog za EU fondove

‘Grad Vrbovsko na Kupi graniči sa Slovenijom, a sa svojim prostranim šumskim zaleđem Gorskog kotara te 65 naselja obuhvaća čak 280 km². Grad se nalazi unutar mreže Natura 2000, a preko 65 posto područja je šumsko područje – gdje su prisutne sve tri velike zvijeri – medvjed, vuk i ris. Lokalno stanovništvo te brojni posjetitelji često nailaze na predstavnike svih navedenih vrsta, pogotovo prilikom šetnje dolinom Kupe. Zbog dinamičnih ulaganja u revitalizaciju turističke infrastrukture koju Grad provodi u zadnje vrijeme, odlučili smo sudjelovati u projektu kako bismo poduzeli mjere vezane za zaštitu prirode i očuvanje faune ovog područja koja je od velike važnosti za održivost ekološke mreže Natura 2000’, kazala nam je u uvodu Natalia Zielinska, voditeljica projekta CARNIVORA DINARICA i stručna suradnica Grada Vrbovskog za EU fondove, te nastavila:

‘U sklopu projekta uredit će se šetnica uz rijeku Kupu te postaviti nekoliko vidikovaca s informacijama o velikim zvijerima. Tako će turisti koji dolaze u sve većem broju moći uživati u prirodnoj baštini doline Kupe, a u isto će vrijeme dobiti i relevantne informacije o risu, vuku i medvjedu, a time se može pohvaliti malo koje područje u svijetu. Osim toga će lokalna osnovna škola biti opremljena inovativnim didaktičkim kutkom zahvaljujući kojem će djeca kroz igru i zabavu steći nova znanja o životinjama koje ih okružuju, odnosno steći bolji senzibilitet po pitanju očuvanja ovih vrsta.’

Gđa Zielinska posebno je istaknula važnost ovog projekta za lokalnu zajednicu:

‘Projekt je važan jer s jedne strane nastavljamo razvijati turističku infrastrukturu, a s druge strane istovremeno ulažemo u održiv razvoj naših krajeva i informiranje najmlađih stanovnika.’

MEDVJED /
URSUS ARCTOS

VELIKI SRAMEŽLJIVAC KOJI IZBJEĞAVA LJUDE

FOTOMARKO MATIŠIĆ

Na svim kontinentima osim Australije u nekom je trenutku živjela neka vrsta medvjeda. Danas na Zemlji živi osam vrsta medvjeda, od kojih je šest na popisu ugroženih ili osjetljivih vrsta. Smeđi medvjed najrasprostranjenija je vrsta koja se pojavljuje u nekoliko različitih varijeteta diljem sjeverne hemisfere. Najveći smeđi medvjedi mogu se naći u Sjevernoj Americi i sjeveroistočnoj Aziji te mogu težiti više od 700 kg...

U Hrvatskoj i Sloveniji prisutne su tri vrste velikih zvijeri: smeđi medvjed, vuk i euroazijski ris. U prošlosti su zbog ljudskog djelovanja ove vrste pretrpjele dramatične padove brojeva jedinki i rasprostranjenosti. U posljednjih nekoliko desetljeća, zahvaljujući porastu dostupnosti plijena i pokrivenosti šumama te boljoj zakonskoj zaštiti, uočljivi su pozitivni pomaci – populacije velikih zvijeri, s izuzetkom kritično ugroženog euroazijskog risa, stabiliziraju se ili ponovno rastu. To je rezultiralo i povratkom ovih vrsta u mnoga područja Europe u kojima nisu bile prisutne desetljećima. Velike zvijeri su grabežljivci i stoga se nalaze na samom vrhu prehrambene piramide i igra-

ju ključnu ulogu u regulaciji populacija divljači. Uz to osiguravaju hranu za strvinare, 'čiste' strvine, te rasprostiru sjemenke biljaka, Tako uravnotežuju procese u prirodi, poboljšavaju strukturu vegetacije i bioraznolikost.

O MEDVJEDU...

Odrasli mužjak prosječno je dug 180 cm i visok 85 cm, a teži od 130 do 260 kg. Ženke su u pravilu manje i lakše. Tjelesna masa svakog medvjeda vrlo je promjenjiva tijekom godine. Medvjed tijekom zime zbog nestašice hrane uglavnom ostaje u brlogu. Tada može izgubiti i više od 25 posto tjelesne mase. Smeđi medvjed u pravilu je sramežljiv i izbjegava čovjeka. Zapravo ga je teško vidjeti u njego-

vom prirodnom staništu – najvjerojatnije je da će se povući prije no što ga mi spazimo.

PREHRANA MEDVJEDA

Iako se smeđi medvjed ubraja u mesojede, on je zapravo svejeda, a u praksi uglavnom biljojed. Hrani se raznoliko (primjerice voće, bobice, sjemenke, orašasti plodovi, gomolji, trave, insekti, strvine, ponekad divljač ili domaće životinje). U proljeće, osobito prije početka sezone rasta vegetacije aktivno traži hranu, često na hraništima za divljač, a posluže mu i strvine – tijela životinja koje su uginule tijekom zime. Jesen je za medvjede razdoblje prenanjedanja (hiperfagija). Tada u potkožnom masnom tkivu ubrzano skladište energiju za zimu. Medvjed se hrani

MEDVJED SE SLUŽI STABLIMA KAO 'OGLASNOM PLOČOM'. GRIZE IH, GREBE ILI SE ČEŠE O NJIH. TAKO NA KORI OSTAVLJA SVOJE DLAKE I MIRIS KAKO BI DRUGIM MEDVJEDIMA JAVIO DA JE U BLIZINI

SMEDI MEDVJED NAJVEĆA JE DIVLJA ŽIVOTINJA NA HRVATSKOM I SLOVENSKOM TLU. POPULACIJA JE ZDRAVA, ALI MEDVJED SE I DALJE SVRSTAVA MEĐU UGROŽENE VRSTE

i ljudskom hranom (primjerice otpad, usjevi i drugo) kad je ona dostupna i nezaštićena.

RAZMNOŽAVANJE

Smeđi medvjedi počinju se pariti u dobi od 3 do 5 godina. Odrasli medvjed živi samotno, osim u sezoni parenja (od travnja do lipnja). Tijekom razdoblja brloženja (oko siječnja) medvjedica okoti 1–4 medvjedića (najčešće 2). Medvjedići su pri rođenju slijepi, bez zuba, goli i teški manje od 500 grama. S majkom ostaju u pravilu jednu i pol godinu. Socijalno učenje od majke oblikuje buduće ponašanje medvjedića.

STANIŠTE

Kao i većina drugih velikih zvijeri, medvjed ima veliki životni prostor. Ženke uspostavljaju svoj životni prostor pored prostora svojih majki, dok mušjaci odlaze dalje u potragu za vlastitim područjem. Životni prostori im se preklapaju. Medvjed je aktivan i danju i noću, ovisno o okolišnim uvjetima, količini dostupne hrane i ljudskoj aktivnosti.

PONAŠANJE

Medvjed čovjeka ne vidi kao potencijalni plijen. Napadi medvjeda su rijetki i događaju se kad je medvjed iznenađen, izazvan ili kad štiti medvjediće. Između studenog i ožujka, medvjed je u pravilu u svojem brlogu kako bi sačuvalio ener-

FOTO: SLAVEN RELIĆ

kriveni u gustom vegetaciji. Ipak, neki medvjedi ne odlaze u brlog, već ostaju aktivni čitavu zimu.

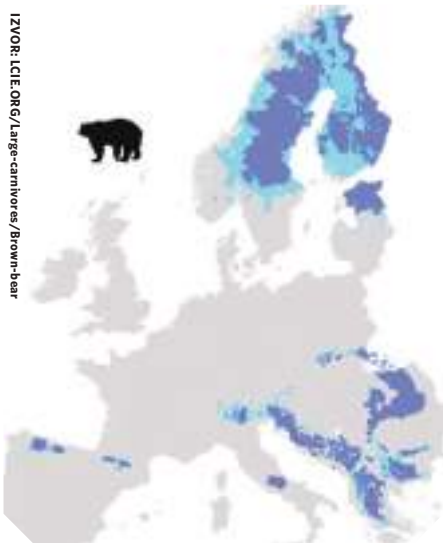
RASPROSTRANJENOST U HRVATSKOJ I SLOVENIJI

Svi medvjedi koji žive u Hrvatskoj i Sloveniji dio su veće Dinarsko-Pindske populacije koja je raširena od Italije i Austrije na sjeveru do Grčke na jugu. Procjenjuje se da tu populaciju čini oko 3000 medvjeda. Jezgra populacije je u Dinaridskim planinama. Danas se medvjed polako vraća i u Alpe u kojima je tijekom povijesti bio vrlo raširen sve do 18. stoljeća, kada je gotovo sasvim istrijebljen. U Hrvatskoj i Sloveniji obitava polovica medvjeda Dinarsko-Pindske populacije. Jezgra populacije smeđeg medvjeda koncentrirana je u dinaridskim šumama u regijama Notranjska (Javorniki, Snežnik) i Kočevska koje se prostiru preko granice s Hrvatskom u Gorski kotar i zatim dalje na jugoistok.

STATUS ZAŠTITE I UPRAVLJANJE

U Hrvatskoj i u Sloveniji se smeđi medvjed smatra ugroženom vrstom i stoga je zaštićen međunarodnim i nacionalnim propisima. U Hrvatskoj o medvjedu vodi brigu nadležno Ministarstvo poljoprivrede, a u Sloveniji Ministarstvo za okoliš i prostor. Smeđi medvjed je prekrasna i veličanstvena životinja, ali pone-

kad i težak susjed. Očuvanje medvjeda u prirodi naš je zajednički interes za budućnost. Kako bismo očuvali medvjeda u našem krajo-liku, nužno je pravilno upravljati populacijom smeđeg medvjeda. U nekim državama, primjerice u Hrvatskoj i Sloveniji, medvjed se redovito odstreljuje, unatoč tome što imaju status zaštićene vrste. Dokle god je populacija medvjeda održiva i lovna se kvota dobro planira, to ne predstavlja opasnost za populaciju. Brojnost medvjeda u staništima kojima dominiraju ljudi u pravilu ne može doseći svoj prirodni kapacitet, već treba biti ograničena jer je i tolerancija ljudi prema medvjedu ograničena. Brojnost smeđeg medvjeda ovisi o tome koji broj medvjeda smo spremni tolerirati. Što ugrožava smeđeg medvjeda? Iako Slovenija i Hrvatska imaju neka od najboljih staništa smeđeg medvjeda u srednjoj Europi, u njima su još uvijek dominantni ljudi. Krajolik je premrežen prometnicama i raštrkanim naseljima i ostalo je vrlo malo područja u kojima nema ljudi. Medvjed može preživjeti u takvom krajoliku, samo ako su ljudi spremni dijeliti ga s njim. Najveće opasnosti za smeđeg medvjeda danas su fragmentacija i uništavanje staništa te loše prihvaćanje kod ljudi.

Slovenija i Hrvatska imaju neka od najboljih staništa smeđeg medvjeda u srednjoj Europi, no ostalo je malo područja u kojima nema ljudi koji su mu najveći neprijatelj

giju dok nema puno hrane. Temperatura medvjedovog tijela spušta se na 2 °C i usporavaju se disanje i ritam otkucaja srca. Brlože u špiljama, ispod oborenih stabala, ispod litica ili samo sa-

VUK / CANIS LUPUS

PREDATOR KOJEM PRIPISUJU RATNIČKE I 'DEMONSKE' OSOBINE

FOTO: MARKO MATIŠIĆ

Simbol neukrotive divljine, vuk je oduvijek u ljudima izazivao podvojene osjećaje: strah i divljenje, mržnju i poštovanje, opčinjenost i zaziranje. Sve donedavno, malo se toga o vuku znalo pa se narodna spoznaja o njemu i dan-danas temelji na isprepletenim nitima mita i činjenica. Tajanstvena zvijer oduvijek je izbjegavala ljude, a i danas je rijetki dobiju priliku sreći...

Zbog vučje predatorske naravi, mnogi europski narodi pripisuju toj veličanstvenoj zvijeri ratničke, ali i demonske osobine. Odrasli smo na pričama poput Crvenkapice, Vuka i sedam kozlića te Tri prašćića, u kojima je vuk uvijek dežurni krivac. Pa ipak, narod zna da nije baš tako – u dinarskim je krajevima dobro poznata poslovice: 'Na kurjaka vika, a lisica živad kolje'. Poštovanje koje narodi Dinarida osjećaju prema vuku najbolje se vidi u običaju da sinovima daju njegovo ime ili primjerice brojna obiteljska prezimena ponosno sadrže nešto vučje u sebi, poput Vučetića, Volka, Vukovića, Vučaka, Kurjaka, Vukoja i drugih.

TKO JE VUK?

Vuk je velika zvijer iz porodice pasa. Krzno vuka je pretežito sive boje, tamnije na

leđima i repu, a svjetlije na trbuhu i nogama. U drugim dijelovima svijeta, boja vukova može varirati od bijele preko smeđe i crvenkaste, pa sve do sive i crne.

Njegovo je moćno tijelo savršeno prilagođeno trčanju na duge staze. Velike su mu šape odlično prilagođene hodanju po snijegu pa se i zimi kreće s lakoćom, što mu daje prednost pred drugim životinjama. Za uspješan pronalazak plijena vuku služe odlično razvijena sva osjetila, a naročito njuh i sluh.

U svom prirodnom staništu, vukovi su podjednako aktivni i danju i noću, sve dok mogu ostati skriveni. Zato u gušće naseljenim područjima radije izlaze predvečer i noću, da izbjegnju susrete s čovjekom.

LOVAC U GRUPI

Vuk je mesojed - omiljena su mu hrana jeleni i srne, ali u njihovu nedostatku lovi i manje sisavce poput divlje svinje, zečeva, a ponekad i domaćih životinja. Pri tome se koriste različitim strategijama: znaju kako plijen satjerati u kut ili natjerati na neprohodan teren gdje ne može pobjeći. Znaju kako prepoznati oslabljenu ili bolesnu životinju koju će biti lakše uloviti nego onu zdravu, u naponu snage. Ponekad će plijen zaskočiti iznenada, a ponekad ga goniti i po tri kilometra. Vukovi su u lovu vrlo pragmatični i biraju plijen koji je u tom trenutku lakše uhvatiti. Zato će, u ekosustavu gdje mogu birati, češće loviti onu vrstu koje ima više pa je i lakše dostupna, a od tih životinja uzimat će one slabe, stare, bolesne, životno nesposobne ili neoprezne. Time vu-

VUK JE ZVIJER I KAO TAKAV PRIPADA PRIRODI. NAJBOLJE JE KAD VUKOVI I LJUDI ŽIVE POŠTUJUĆI SVOJE GRANICE I PRILAGODE SE SUSTANARSTVU. JER OBOJE KRASI FAMA 'NAJPRILAGODLJIVIJIH BIĆA NA ZEMLJI'

kovi vrše prirodnu selekciju - preživljavaju oni najsposobniji, zdravi i jaki, što pozitivno utječe na zdravlje populacije te pridonosi stabilnosti cijelog ekosustava. Bez predatora ili ljudske kontrole, broj biljojeda može narasti i iznad kapaciteta staništa toliko da prekomjernim brstom i guljenjem kore drveća naruši pomlađivanje šuma, pa čak izazove i potpuno ogoljenje teritorija, sve do nastanka krša. Pored selektivne, vuk u prirodi ima i sanitarnu ulogu jer jede i strvine uginulih životinja, što mu je također važan način prehrane. Manje je poznato da vukovi svoju prehranu nadopunjuju i jestivim bobicama, kad god ih mogu naći.

ŽIVOT U ČOPORU

Vučji čopor donekle je sličan ljudskoj obitelji. Čine ga mužjak i ženka te njihovi potomci: ovogodišnji vučići i njihova starija braća i sestre u dobi od jedne do dvije godine, prije nego što napuste roditeljski dom. U Hrvatskoj i Sloveniji vučji čopori najčešće imaju 4-6 članova. Vukovi su zajedno u čoporu cijele godine - zajedno putuju, love, hrane se i odmaraju. Osim gestama i mimikom glave, repa, ušiju i cijelog tijela, članovi čopora međusobno komuniciraju i zavijanjem, režanjem i lajanjem te ostavljanjem mirisa i tragova. U čoporu su glavni mužjak i ženka koje zovemo alfa par. Oni ostaju zajedno cijeli životni vijek ili dok jedno od njih ne strada, i u pravilu su jedini članovi čopora koji se pare i imaju potomke. Na taj način regulira se brojnost vukova i izbjegava parenje u srodstvu. Beta vukovi su njihovi odrasli potomci koji pomažu u lovu i brizi za vučiće. Da bi ostvarili svoje pravo na stvaranje potomstva, u dobi od dvije do tri godine napuštaju roditeljski čopor i odlaze u potragu za novim teritorijem i životnim partnerom. Maleni vučići dođu na svijet potpuno slijepi i bespomoćni te provode prva dva tjedna u brlogu ugodno ušuškani s mamom. Nakon što prestanu sisati, svi članovi čopora mališanima donose hranu. Igraju se s njima, uče ih loviti i čuvati se od opasnosti. Spolnu zrelost postižu u dobi od 22 mjeseca, nakon čega mogu i napustiti svoj čopor. U prirodi se vuk od 10 godina već smatra starcem, a doživi do najviše 14.

ZOV DIVLJINE

Zavijanje je jedan od načina komunikacije između članova vučje obitelji i objava njihova teritorija drugim vukovima. Vukovi zavijaju uglavnom u zoru i noću, i to najčešće ljeti - u srpnju i kolovozu - kada mladi vukovi stasaju i marljivo uče pravilno zavijati. U kasno proljeće i početkom ljeta odrasli vukovi obično izbjegavaju zavijanje, kako ne bi otkrili po-

ložaj brloga u kojem je majka vučica okotila svoje mladunce. Ako je baš nužno, u to doba zavijaju vrlo kratko i tiše nego inače. Zavijanje vukova nikada ne najavljuje lov jer da bi se mogli neprimjetno prišuljati plijenu, vukovi love - u tišini.

VUK SAMOTNJAK

Vukovi su izrazito društvena bića i svakome je cilj osnovati svoj čopor. U dobi od dvije do tri godine, mladi se vukovi odvajaju od čopora i kreću u potragu za novim teritorijem i životnim partnerom s kojim će osnovati obitelj. U svojoj samotnoj potrazi, mladi vukovi mogu proći stotine, pa i tisuće kilometara. Takav je put prošao i mladi poznati putnik vuk Slave iz slovensko-hrvatskog čopora s Učke i slovenskog Krasa. On je prošao preko 1000 km kroz Sloveniju, Austriju, Južni Tirol i sjevernu Italiju, dok nije pronašao životnu partnericu i s njom osnovao obitelj u području Dolomita. Tako vukovi osvajaju nove prostore, ali njihov samotnjački život nije nimalo lagan i mnogi stradaju u potrazi za novim životom.

RASPROSTRANJENOST

Vuk je nekada bio najrasprostranjenija zvijer na Zemlji. Nastanjivao je najrazličitija staništa, od gustih šuma do prostranih stepa, od divljih gorskih lanaca do dolina velikih rijeka. Gdje god je bilo velikih dvopapkara, omiljenog vučjeg plijena, bilo je i vukova. Na području srednje Europe, jedan čopor vukova za normalan život treba prostor veličine oko 150 do 300 km², što ovisi

FOTO: MARKO MATIŠIĆ

o dostupnosti plijena: u pravilu, što je plijena više, potrebnog prostora je manje. Nevjerojatno prilagodljivi uvjetima staništa i neizbirljivi u prehrani, vukovi su mogli preživjeti gdje god su

IZVOR: LCIE.ORG/Large-carnivores/Wolf-

Područja u Europi gdje obitavaju najveće populacije vukova

Procjena je kako oko 4000 jedinki živi na području Dinarida i Balkanskog poluotoka

mogli naći zaklon i dovoljno hrane. Iako vukovi u pravilu ne napadaju ljude, strah od njihove predatorske snage narastao je do mitskih razmjera. Nijedna druga životinja nije toliko demonizirana, odstreljivana, progonjena, trovana i sustavno istrebljivana. Tako su u prošleme stoljeću vukovi potpuno nestali iz mnogih europskih staništa, a opstali su samo u najudaljenijim, teško pristupačnim područjima.

NEZGODAN SUSJED

U stočarskim krajevima, vukovi često love nezaštićene domaće životinje te tako i ljudi i vukovi upadaju u nevolju. Situacija je bolja u krajevima s obiljem divljači, nego tamo gdje je prirodnog plijena malo. Tako su na primjer u Gorskom kotaru i na Kočevskom vukovima glavni plijen srna, jelen i u manjoj mjeri divlja svinja, dok je u Dalmaciji situacija obrnuta: glavninu ishrane dalmatinskih vukova čine nečije ovce ili koze. Osim slabe dostupnosti drugog plijena, razlog tome je i laka dostupnost domaćih životinja: stada često pasu bez pastira, torovi su nebranjani, a psi prečesto bespomoćno vezani na lancu. Uvođenjem električnih ograda, zapošljavanjem pastira i nabavkom pastirskih pasa, domaće životinje prestaju biti tako lak plijen vukovima.

CARNIVORA DINARICA

EUROAZIJSKI RIS
/ LYNX LYNX

ELEGANTNI I TAJANSTVENI SAMOTNJAK

U Hrvatskoj u skrovitim područjima Gorskog kotara, Like, Velebita i Dinarskog gorja živi još otprilike 50 risova, za Sloveniju se procjenjuje da ima oko 15 risova na područjima Snežnik, Javorniki, Kočevsko, Menišija, Trnovski gozd i drugim lokacijama

FOTO: MARIKO MATIŠIĆ

U Europi, jednom od najindustrijaliziranijih i najgušće naseljenih područja na planeti Zemlji, postoje još uvijek očuvana područja u kojima je moguće susresti velike zvijeri – medvjeda, vuka i risa. Slovenija i Hrvatska spadaju u ta područja. Euroazijski ris je velika zvijer koju čovjek prema istraživanjima javnog mnijenja u mnogim zemljama najviše i najlakše prihvaća. Također, ris je iznenađujuće malo zastupljen u narodnim pričama, basnama, izrekama, te u mitologiji, za razliku od svojih šumskih susjeda vuka i medvjeda. Možda razlog za obje tvrdnje leži upravo u tome što je elegantni ris izrazito tajanstvena i samozatajna životinja koju je teško susresti u prirodi. To uspijeva, ne prečesto, tek prirodoslovcima, zaštitarima prirode, lovcima, i naravno stanovništvu tih krajeva.

UPOZNAJMO RISOVE

Od ukupno četiri vrste risa na svijetu, u Hrvatskoj i Sloveniji je prisutna ona najveća - euroazijski ris. Živi na područjima od zapadne Europe do središnje Azije i može ga se naći u svim klimatskim zonama. Ipak, tijekom nekoliko posljednjih stoljeća njegova je rasprostranjenost smanjena i preostalo je nekoliko populacija od kojih su one veće u baltičkim i skandinavskim zemljama. Tijelo im je pokriveno gustim svijetlo smeđim krznom s karakterističnim pjegama koje su jedinstvene za svaku jedinku i po kojima ih je moguće raspoznavati. Na vrhovima šiljastih ušiju raste im čuperak crne dlake. Ris je vrlo teritorijalna životinja, živi povučeno i samotno na velikom prostoru, pretežno loveći i odmarajući se. Mužjak i ženka sreću se nakratko zbog parenja u kasnu zimu. Ženka no-

si mlado 10 tjedana i koti u proljeće dva do tri mladunca koje odgaja sama. Životni vijek im je prosječno 10 do 12 godina. Ris se može pohvaliti dobrim osjetilima; ima dobar dnevni vid, još izraženiji noćni, dobar njuh, te izrazito oštar sluh.

U Hrvatskoj u skrovitim područjima Gorskog kotara, Like, Velebita i Dinarskog gorja živi još otprilike 50 risova, za Sloveniju se procjenjuje da ima oko 15 risova na područjima Snežnik, Javorniki, Kočevsko, Menišija, Trnovski gozd i drugim lokacijama. Zanimljivo je da je autohtoni ris iz Hrvatske i Slovenije nestao već početkom 20.-tog stoljeća, a cijela je današnja populacija nastala od šest jedinki unesenih u Sloveniju iz Slovačke davne 1973. godine. Međutim 90-tih godina populacija je ponovno počela opadati zbog čega je trenutno u tijeku LIFE Lynx projekt uno-

PREMA RISU JE NAZVAN NE SAMO JEDAN NACIONALNI PARK U HRVATSKOJ - NP RISNJAK, VEĆ I ZVIJEŽDE NA LJETNOM NEBU... I DA, 11.6. OBILJEŽAVAMO MEĐUNARODNI DAN RISA...

TIJELO RISA POKRIVENO JE GUSTIM SVIJETLO SMEĐIM KRZNOM S KARAKTERISTIČNIM PJEKAMA KOJE SU JEDINSTVENE ZA SVAKU JEDINKU I PO KOJIMA IH JE MOGUĆE RASPOZNAVATI

šenja 14 risova iz Rumunjske i Slovačke kako bi se genetski osnažili naši risovi. Prvi risovi Doru i Goru, koji su ove godine pristigli, odmah su postali miljenici slovenske i hrvatske javnosti. Zbog svoje velike rasprostranjenosti i brojeva, euroazijski ris je klasificiran kao najmanje zabrinjavajuća vrsta prema IUCN-ovom popisu ugroženih vrsta. Ipak, neke populacije u Europi smatraju se ugroženima zbog malog broja jedinki i njihove geografske izolacije. U Sloveniji i Hrvatskoj se ris smatra ugroženom vrstom i zaštićen je nacionalnim i međunarodnim propisima koji uvelike utječu na upravljanje risom.

ČIME SE HRANE?

Euroazijski ris je mesojed i uglavnom lovi malu i srednju divljač poput srna ili divokoza, ali nekad napada i mlađe jedinke većih vrsta, poput običnog jelena. Rjeđe lovi manji plijen poput puha, zeca, lisice, divlje mačke, svisca, divlje svinje, ptica i domaćih životinja. Za razliku od vuka čija lovna strategija uključuje iscrpljivanje plijena trkom, ris lovi iz zasjede. Budući da mu je plijen uglavnom aktivan uvečer, ris je u pravilu aktivan u sumrak i zoru, i noćni lovac. Ležat će u zasjedi i čekati da plijen dođe dovoljno blizu da ga iznenada napadne ili da mu se prišulja. U trenutku napada skače prema naprijed i grabi plijen prednjim pandžama, a ubija ga ugrizom za vrat. Ako iznenadni napad ne uspije i plijen pobjegne, ris neće trčati za njim. U prosjeku će se ris jednim ulovom hraniti četiri dana, osim ako ga ne omete i ne otjera drugi grabežljivac. Kako bi sakrio ulov od

drugih grabežljivaca, ris ga često zakopava ili prekriva lišćem ili snijegom. Kada ga se otjera od ulova, neće se vratiti i nije vjerojatno da će ponoviti napad na istom području.

RISJA LJUBAV

S obzirom na to da su samotne životinje, mužjaci i ženke uglavnom se izbjegavaju, osim u kratkoj sezoni parenja (između veljače i ožujka). U tom razdoblju ris je aktivniji tijekom dana i često će se glasati. Skotna ženka napraviti će divan brlog na nekoj zakrivenoj stjenovitoj lokaciji, često u podnožju starog drveta ili ispod litica, koristeći perje, jelenju dlaku i suhu travu za ležaj. Skotnost traje oko 70 dana i krajem svibnja ili početkom lipnja okote se 2 do 3 mladunca.

Poput medvjedica, ženka risa brine o risićima sama, bez pomoći mužjaka. S dva tjedna starosti risići otvaraju oči, a s mjesec dana počinju hodati. U to vrijeme također počinju jesti krutu hranu, ali još uvijek sišu i to sljedećih dva do četiri mjeseca. S dva do tri mjeseca risići počinju pratiti majku u lov, a s njom ostaju do sljedeće sezone parenja. Nakon što se razdvoje od majke, srodnici iz legla često ostaju zajedno sljedećih nekoliko tjedana ili mjeseci, prije no što potraže vlastite teritorije. Uglavnom samo polovica legla preživi prvu godinu, a od njih onda samo polovica preživi drugu godinu kad se razdvoje i traže vlastiti životni prostor.

PONAŠANJE

Odrasla životinja je samotna, lukava i tajanstvena, zbog čega ih je u divljini teško proučavati.

Budući da je uglavnom aktivan u sumrak i zoru, ris tijekom dana spava u gustom grmlju i drugim sigurnim skrovištima.

Izbjegava čovjeka i često ostaje neopažen u području u kojem živi. Osim gustoće naseljenosti ljudi, na prisutnost risa utječe i fragmentacija staništa zbog cestovne infrastrukture. Pokušaji prelaska autoceste povećavaju mogućnost stradavanja.

S obzirom na to da ima dobar vid, njuh i sluh, i da se ne zadržava dugo na istoj lokaciji osim u sezoni parenja, ris nije pretjerano vokalan, već se više služi izlučevinama žlijezda za komuniciranje i obilježavanje svojih teritorija. Poput domaće mačke može prestiti i glasa se

IZVOR: ICFE.ORG/Large-carnivores/Eurasian-lynx

Područja u Europi gdje obitavaju najveće populacije risova

Populacije risa u Norveškoj, Estoniji, Rumunjskoj i Latviji je velika i zdrava pa je čak i dozvoljen lov na risove

mijaukanjem, siktanjem i režanjem. Tijekom sezone parenja mužjaci se uglavnom pare više ženki, ali poslije nisu uključeni u brigu o risićima. Samotni su lovci i stoga im je važno da plijen ubiju čim prije, kako bi izbjegli ozljede pri napadu.

NEKOLIKO MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA:

Tijelo: 80-130 cm

Noge: duge noge, stražnje značajno duže od prednjih

Rep: kratak, 10-30 cm

Tjelesna težina: od 18 do 26 kg

CARNIVORA
DINARICA

FOTO: MARKO MATEŠIĆ

PRIKAZ PROJEKTOG PODRUČJA

Partneri u projektu će uložiti svoju stručnost i entuzijazam kako bi suživot ljudi i velikih zvijeri u području sjevernih Dinarida bio još uspješniji.

ZAŠTO? Kako bi se poboljšala očuvanost velikih zvijeri: risa, vuka i medvjeda, a ljudima omogućili bolji uvjeti suživota s njima.

GDJE? Područja Natura 2000: Javorniki-Snežnik i Notranjski trikotnik u Sloveniji te Gorski kotar i sjeverna Lika u Hrvatskoj.

KAKO? Projektom je obuhvaćeno jedinstveno šumsko područje u Hrvatskoj i Sloveniji gdje su prisutne populacije risa, vuka i medvjeda. Stoga je međudržavna suradnja ključna.

CARNIVORA (latinski – **ZVIJER**, sastavljen od latinskih riječi caro/carnis (meso) i voro (gutati), što bi značilo da su mesojedi ili svejedi)

DINARICA - latinski izraz za Dinarsko gorje ili Dinaride, planinski lanac koji se pruža oko 645 km duž obale Jadranskog mora, od Julijskih Alpa na sjeverozapadu do masiva Šara-Korab

FOTO: ZGS

POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA / KMETIJA DOBRE PRAKSE

Ovaj dio projekta usmjeren je na postavljanje ograda za sprečavanje šteta, uzgoj pastirskih pasa, pomoć poljoprivrednicima... / Ta del projekta je usmerjen v postavljanje ograj za preprečevanje škode, vzrejo pastirskih psov, sodelovanje z rejci domačih živali...

FOTO: ŠPELA HABIČ

ŠUMSKA KUĆA MAŠUN / GOZDNA HIŠA MAŠUN

Šumska kuća Mašun informacijski je i obrazovni centar slovenskog Zavoda za šume smješten podno Snežnika / Gozdna hiša Mašun je informacijski in izobraževalni center pod Snežnikom, v pristojnosti Zavoda za gozdove Slovenije

FOTO: ŠPELA HABIČ

POUČNA ŠUMSKA STAZA MAŠUN / GOZDNA UČNA POT MAŠUN

Kružna staza duga 1,7 kilometara na kojoj je sedam didaktičkih ploča, a može se 'posjetiti' i medvjedi brolg / 1,7 kilometrov dolga krožna pot s sedmimi didaktičnimi tablami, na kateri se lahko 'obišče' tudi medvedji brolg

FOTO: METKA ISKRA

DIDAKTIČKI KUTAK / DIDAKTIČNI KOTIČEK OŠ PIVKA

Edukacija najmlađih izuzetno je važna za usmjeravanje i podizanje svijesti o velikim zvijerima / Izobraževanje najmlajših je izredno pomembno pri ozavešćanju in oblikovaju stališč do velik zveri

FOTO: METKA ISKRA

DIDAKTIČKI KUTAK / DIDAKTIČNI KOTIČEK OŠ KOŠANA

Već u osnovnoj školi će se učiti kako je suživot sa zvijerima moguć, samo se treba prilagoditi... / Že v osnovni šoli se bodo učili, da je sobivanje z zvermi možno, samo prilagoditi se moramo ...

KRPANOV DOM PIVKA

Osnivanje centra za usmjeravanje i podizanje svijesti o velikim zvijerima u Pivki / Vpostavitev centra za usmerjanje in ozavešćanje o velikih zvereh v Pivki

PIVKA

MAŠUN

RIJEKA

JADRANOVO

OTOK CRES

SIGNALIZACIJA NA LOKALNIM CESTAMA / SIGNALIZACIJA NA LOKALNIH CESTAH

Specijalni prometni znakovi sa senzorima koji upozoravaju vozače u slučaju da se životinje približavaju cesti (D8 Jadrano, D3 Rogozno) / Posebni prometni znaki s senzorji za opozarjanje voznikov v primerih, ko se živali približajo cesti (D8 Jadrano, D3 Rogozno)

ZEMLJEVID PROJEKTNEGA OBMOČJA

DIDAKTIČKI KUTAK POŠ GEROVO I OŠ DELNICE / DIDAKTIČNI KOTIČEK POŠ GEROVO IN OŠ DELNICE

Opsežna komunikacijska kampanja ima cilj poboljšati svijest lokalnog stanovništva o zvijerima / Celovita komunikacijska kampanja je namenjena ozavešćanju lokalnega prebivalstva o zvereh

DIDAKTIČKI KUTAK / DIDAKTIČNI KOTIČEK OŠ MRKOPALJ

Važan dio je i rad s ljudima kako bi se postigao što bolji suživot sa zvijerima / Delo z mladimi je prav tako pomembno za doseganje čim boljšega sobivanja z zvermi

NP RISNJAK / NASTAMBA ZA RISA / ZAVETIŠČE ZA RISA

Izgradnja nastambe za napuštene mladunce risa u NP Risnjak / Zgraditev zavetišča za zapuščene risje mladiče v narodnem parku Risnjak

SPREMNICI ZA SMEČE SIGURNI ZA MEDVJEDE / MEDOVARNI SMETNJAKI

Na lokacijama u Sloveniji i Hrvatskoj postavljaju se spremnici za smeće koje medvjedi ne mogu otvoriti / Postavitev smetnjakov, ki jih medvedi ne morejo odpreti na določenih lokacijah po Sloveniji in na Hrvaškem

NP RISNJAK / POUČNA STAZA LESKA / UČNA POT LESKA

Unutar NP Risnjak dodatno se interpretira na temu velikih zvijeri postojeća poučna staza Leska / Nadgradnja postojeće učne poti Leska v Narodnem parku Risnjak z interpretacijom na temu velikih zveri

Projektno područje / Projektno območje

VKA

FOTO: TIBOR PRANJČIĆ

e i pod-
u Pivki
anje in
Pivki

FOTO: NP RISNJAK

FOTO: RUDI KRAŠEVEC

FOTO: DINA BOTTA

FOTO: ZGS

FOTO: MARKO VRDOJAK

LIFE Lynx (lifelynx.eu), v katerem bomo ponovno naselili 14 risov iz Romunije in Slovaške, s čimer bomo gensko okrepili naše, zaradi parjenja v sorodstvu, ogrožene rise.

Prva risa, Gorn in Doru, sta prispela letos in že postala priljubljena v slovenski in hrvaški javnosti. Evrazijski ris je uvrščen med najmanj ogrožene vrste na seznamu ogroženih vrst IUCN, vendar nekatere evropske populacije veljajo za ogrožene zaradi nizkega števila osebkov in njihove geografske izoliranosti.

V Sloveniji in na Hrvaškem ris velja za ogroženo vrsto in je zaščiten z nacionalnimi in mednarodnimi predpisi, ki so temelj upravljanja risa pri nas.

S ČIM SE PREHRANJUJEJO?

Evrazijski ris je mesojed in večinoma lovi majhno in srednje veliko divjad, kot so starostni dvehtednov mladi risi odprejo oči in v enem mesecu shodijo. V tem času začnejo tudi jesti trdo hrano, v naslednjih dveh do štirih mesecih pa še vedno sesajo. Pri dveh do treh mesecih starosti začnejo mladi spremljati mater na lovu in z njo ostanejo do naslednje paritvene sezone. Potem ko se ločijo od matere, vrtniki iz legla pogosto ostanejo skupaj naslednjih nekaj tednov ali mesecev, nato pa si poiščejo svoje teritorije. Prvo leto večinoma prezivi le polovica legla, od preživelih mladičev pa jih le polovica preživi drugo leto.

VEDENJE

Odrasli risi so samotarji in se izogibajo cloveku, zaradi česar jih je v divjini težko preu-

FOTO: TOMAS HULIK

zmoti in prežene kakšen drug plenilec. Risi poskušajo svoj plen obvarovati pred drugimi plenilci tako, da ga zakopje ali prekrije z lištem ali snegom.

RISJA LUBEZEN

Glade na to, da gre za samotne živali, se samice eden drugega na splošno izogiba, kar pa seveda ne velja za kratko sezono parjenja (februarja, marca). V tem obdobju je ris aktivnejši čez dan in se pogosto oglašaja. Breja samica uredi blog na kakem samotnem skalnem mestu, pogosto ob vznožju starrega drevesa ali pod skalami, pri čemer za stelo uporabi listje, jelenjo dlako in suho travo. Brejost traja približno 70 dni, konec maja ali v začetku junija pa se skotita dva ali trije mladiči. Tako kot medvedka tudi risinja za mladiče skrbi sama, brez pomoči samcev. V starosti dveh tednov mladi risi odprejo oči in v enem mesecu shodijo. V tem času začnejo tudi jesti trdo hrano, v naslednjih dveh do štirih mesecih pa še vedno sesajo. Pri dveh do treh mesecih starosti začnejo mladi spremljati mater na lovu in z njo ostanejo do naslednje paritvene sezone. Potem ko se ločijo od matere, vrtniki iz legla pogosto ostanejo skupaj naslednjih nekaj tednov ali mesecev, nato pa si poiščejo svoje teritorije. Prvo leto večinoma prezivi le polovica legla, od preživelih mladičev pa jih le polovica preživi drugo leto.

IZVOR: ICIE.ORG/Large-carnivores/Eurasian-lynx

čevati. Ker je ris večinoma aktiven ob mraku in zjutraj, čez dan spi v gostem grmičevju in drugih varnih zavetjih. Poleg vse večje vpliva človeških dejavnosti na življenjski prostor velikih zveri na prisotnost risa vpliva tudi drobljenje habitata z graditvijo cestne infrastrukture. Poskusi prehoda avtocest povečujejo možnost trka. Ris za komunikacijo in označevanje svojih teritorijev uporablja zlezne izločke. Podobno kot domača mačka lahko prede in se oglašaja z mijavkanjem, sikanjem in renčanjem. Med sezono parjenja se samci navadno parijo z več samicami. So samotni lovci in zato jim je pomembno, da svoj plen ubijejo čim prej, da se ob napadu izognejo poškodbam. Pri tem sta pomemb-

Področja v Evropi, kjer prebivajo največje populacije risov

Ponekod v Evropi, kjer živijo največje populacije risov, to je na Norveškem, v Estoniji, Romuniji in Latviji, je lov na risa dovoljen

na tako nenadnost napada kot tudi natančnost ugriza. Risi plen ubije z ugrizom v vrat in z zdrobljenjem sapnika (zadušitvijo) ali z ugrizom v glavo in uničenjem hrbtenjače (manjši plen).

NEKAJ MORFOLOŠKIH ZNAČILNOSTI:

Telo: 80-130 cm
Stopala: dolge noge, zadnje bistveno daljše od sprednjih
Rep: kratak, 10-30 cm
Telesna teža: od 18 do 26 kg

PO RISU SE IMENUJE NE LE NARODNI PARK NA HRVAŠKEM, IMENOVAN RISNJAK, TEMVEČ TUDI OZVEZDJE, KI JE VIDNO POLETI? 11. 6. PRAZNUJEMO MEDNARODNI DAN RISOV

ja deset tednov, nato pa spomladi skoti dva do tri mladiče, ki jih vzgaja sama. Povpreč- na življenjska doba je od 10 do 12 let. Ris ze- lo dobro vidi podnevi in še bolje ponoči, ima dobro razvit vonj in izjemno oster sluh. Na Hrvaškem, na manj obiskanih območjih Gorskega kotarja, Like, Velebita in Dinarske- ga gorstva živi približno 50 risov, Slovenija pa naj bi imela približno od 15 do 20 risov na območju Snežnika, Javornikov, Kočev- skega, Meniške, Trnovskega gozda in dru- gih lokacij. Zanimivo je, da je avtohtoni ris iz Hrvaške in Slovenije izginil že v začetku 20. stoletja, celotna današnja čezmejna po- pulacija pa je nastala iz šestih risov, ki so jih leta 1973, v Slovenijo pripeljali iz Slovaške. V devedesetih letih prejšnjega stoletja je populacija spet začela upadati in je trenut- no zelo ogrožena. Trenutno poteka projekt

kratko srečata zaradi parjenja. Samica je bre- rtoriju. Samec in samica se pozno pozimi na- živi odmaknjeno in samotno na velikem te- pa kratek rep. Ris je zelo teritorialna žival, ki čilni tudi čopki črnih dlak na konicah ušes in prepoznamo posamezne rise. Za rise so zna- zlikuje pri vsakem risu in po katerem lahko krznom z značilnim vzorcem pik, ki se ra- Telo risa je prekrito z gostim svetlo rjavim navreče v baltskih in skandinavskih državah. Ostalo je le nekaj populacij, med katerimi so jenost v zadnjih nekaj stoletjih zmanjšala. nebnih pasovih. Vendar se je njegova razšir- osrednje Azije, najdemo pa ga v vseh pod- sko. Živi na območjih od zahodne Evrope do - evrazijski ris oziroma *Lynx lynx* po latin- Od skupno štirih vrst risa na svetu je na Hr-

SPZNAJMO RISA

Evropi, na enem najbolj indu- straliziranih in gosto poselje- nih območjih na planetu Zemlja, še vedno obstajajo ohranjena območja, kjer lahko srečamo velike zveri - medveda, volka in risa. Med ta območja spadata tudi Slovenija in Hrvaška. Evrazijski ris je velika zver, ki jo ljudje glede na jav- nomenjske raziskave v mnogih državah na splošno najbolj sprejemajo. Za razliko od svojih gozdnih sosedov, volka in medveda, se ris preseneljivo redko po- javlja v ljudskih pravljicah, basnih, izrekih in mitologiji. Morda je razlog za obe trditvi ravno v tem, da je elegantni ris izjemno skrivnostna ži- val, ki jo je v naravi težko srečati. To uspeva, in še to ne prav pogosto, le naravoslovcem, lovem.

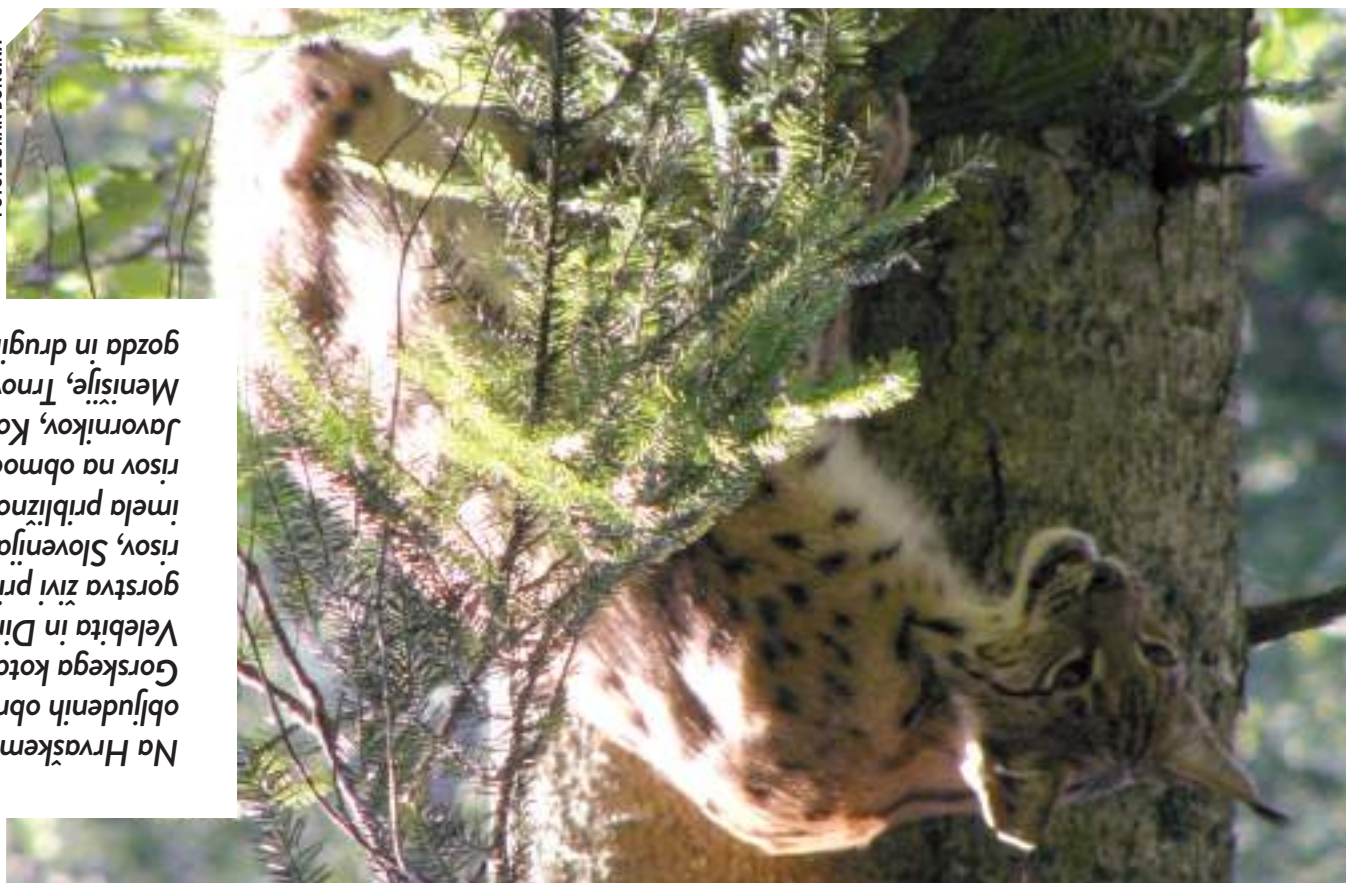

FOTO: ZORAN BONČINA

Na Hrvaškem na manj objudenih območjih Gorskega kotarja, Like, Velebita in Dinarskega gorstva živi približno 50 risov, Slovenija pa naj bi imela približno 15-20 risov na območju Snežnika, Javornikov, Kočevskega, Meniške, Trnovskega gozda in drugih lokacij

ELEGANTNI IN SKRIVNOSTNI SAMOTAR

EVRAZIJSKI RIS / LYNX LYNX

VOLK JE ZVER IN KOT TAK SODI V NARAVO. ZA SVOJE PREŽIVETJE POTREBUJE VELIKA OBMOČJA GOZDA ALI NEPOSELJENE KRAJINE. OHRANJENA POPULACIJA VOLKOV JE TAKO EDEN OD POKAZATELJEV DOBRO OHRANJENE NARAVE NA PROJEKTNEM OBMOČJU

Volčki so mesojedi – večinoma se prehranjujejo z jelensjad in srnjadjo, ob pomanjkanju teh pa lovijo tudi divje prašiče, zajce in včasih tudi domače živali. Pri tem uporabljajo različne strategije: svoj plen znaajo namerno spravi v kot ali pa ga usmeriti na neprehoden teren, od kodar ne more pobegniti. Plen včasih naskočijo nenadoma, včasih pa ga zalezujejo tudi po več kilometrov. Volkovi so pri lovu zelo pragmatični. Izberejo plen, ki ga je v tistem trenutku lažje ujeti. Zato bodo v ekosistemu, v katerem imajo možnost izbiti, pogostejše lovili plemenske vrste, ki se pojavljajo v večjem številu oziroma v večji gostoti, izmed teh pa bodo lovili šibke, stare, bolne ali neprividne. Volkovi na ta način opravljajo naravno selekcijo: preživijo najsposobnejši,

LOVEC, KI LOVI V SKUPINI

Volč je velika zver iz družine psov. Volčurba in repu ter svetlejši na trebuhu in po nogah. Po svetu se lahko barva volkov razlikuje vse od bele, rjave in rdečkaste pa do sivih in črnih. Njegovo močno telo je prilagojeno za tek na dolge razdalje, njegove velike šape pa prilagojene za hojo po snegu, zaradi česar se tudi pozimi lahko premika z lahkoto, kar mu daje prednost pred drugimi živalmi. Volk ima dobro razvita vsa čutila, še posebej voh in sluh. Volkovi so na območjih, kjer ljudi ni oziroma jih je malo, enako aktivni podnevi in ponoči, v gostejše poseljenih območjih pa so aktivni večino zvečer in ponoči, s čimer se izogibajo srečanju s človekom.

KDO JE VOLK?

Mradi njegove plemenske narave pripisujejo bojevniške ali pa tudi demonske lastnosti. Odrasli smo ob zgođbah, kot so Rdeča kapica, Volk in sedem kozličkov ter Trije prašički, v katerih je volk vedno dezurni krivec. A vendar se ljudje zavedajo, da temu ni povsem tako - ponekod v Dinaridih je dobro znan tale pregovor: 'Na volka vpije, lisica pa žival ubije'; Spoštovanje, ki so ga naši predniki z Dinaridov čutili do volka, se najbolj kaže v običajih, da so volčja imena dajali svojim sinovom, ali pa na primer po številnih družinskih primkih, ki izhajajo iz besede volk, kot na primer Vučetič, Volk, Vučak, Vuković, Kurjak, Vukoja in drugi.

FOTO: MARKO MATESIĆ

Volč, simbol neokrnjene narave, je v ljudeh vedno izzival nasprotujoče si občutke: strah in občudovanje, sovraštvo in spoštovanje, oćaranost in odpor. Do nedavnega je bil volk slabo poznana vrsta, zato stališća ljudi o volku se danes delno temeljijo na prepletanju mitov in dejstev. 'Skrivnostna' zver se je ljudi že od nekdaj izogibala in tudi danes jo imajo le redki priloznost srećati

PLENILEC, KI MU PRIPISUJEJO BOJEVNIŠKE IN 'DEMONSKE' LASTNOSTI

VOLK / CANIS LUPUS

bljenost prostora in krčenje habitatov. danes nizka stopnja toleranče ljudi, razdro-njim. Največje groznje rjavemu medvedu so prezivi le, če so jo ljudje pripravljeno deliti z čij, kjer ni ljudi. Medved lahko v taki krajini cami in nasebi in ostalo je zelo malo obmo-ljudje. Pokrajina je prepletena s prometni-nji Evropi, so v njih še vedno prevladujoči boljše habitatev za rjavega medveda v sred-Čeprav imata Slovenija in Hrvaška nekaj naj-do medvedov omejena.

treba omejati, saj je tudi človeška strpnost re doseči svoje naravne zmogljivosti in jo je kateri prevladujejo ljudi, praviloma ne mo-ne ogroza. Številčnost medvedov v krajini, v kvota skrbno načrtovana, odstrel populacije populacije medvedov trajnostna in je lovna status zavarovane vrste. Dokler je velikost medveda regulira z odstrelom, čeprav imajo kot na Hrvaškem in v Sloveniji, se številčnost upravljane populacije. V nekaterih državah, za prihodnost, za kar je nujno premišljeno nje medveda v naravi je naš skupni interes. Ministrstvo za okolje in prostor. Ohranja-Ministrstvo za kmetijstvo, v Sloveniji pa si. Na Hrvaškem za medveda skrbi pristojno

van z mednarodnimi in nacionalnimi predpi-Na Hrvaškem in v Sloveniji rjavi medved spada med ogrožene vrste in je zato zavaro-

UPRAVLJANJE VARSTVENI STATUS IN

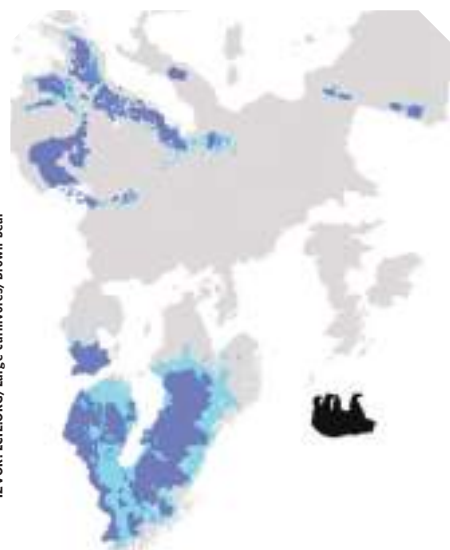
letja, ko je bil skoraj popolnoma iztrebljen. Alpe, v katerih je bil razširjen vse do 18. sto-proti jugovzhodu. Medved se počasi vrača v ko razprostira v Gorski kotar in nato naprej-nik) in Kočevskem, ki se preko meje s Hrvaš-gozdovih na Notranjskem (Ivanjki in Snež-ja rjavega medveda je zgoščena v dinarskih-živi na Hrvaškem in v Sloveniji. Populaci-ca medvedov dinarsko-pindске populacije populacije je v Dinarškem gorovju. Polovi-lacija šteje približno 3000 medvedov. Jedro-ru do Grčije na jugu. Ocenjujejo, da ta popu-ki je razširjena od Italije in Avstrije na seve-ji, so del večje dinarsko-pindске populacije, Medved, ki živijo na Hrvaškem in v Sloveni-

HRVAŠKEM IN V SLOVENIJI RAZŠIRJENOST VRSTE NA

ni vso zimno. zime ne prezivijo v brlogu in ostanejo aktiv- pa nekateri medved, kadar je hrane dovolj, mi ali pa se skrijejo v gosto rastlinje. Vendar- v jama, pod podrtimi drevesi, pod pečina-

je z energijo. Temperatura medvedovega te-lesa pade na dve stopinji Celzija, dihanje in srčni utrip pa se upočasnita. Brlog si izdelajo

Slovenija in Hrvaška imata nekaj najboljše ohranjenih habitatov rjavega medveda v srednji Evropi, vendar je tudi tu le malo območij brez človeškega vpliva

IZVOR: LCIE.ORG/Large-carnivores/Brown-bear

medved praviloma v svojem brlogu in varcu- in marcem ko je manj razpoložljive hrane, je ali če varuje svoje mladiče. Med novembrom ko pride, če medveda presenečimo, izzovemmo di medveda na človeka so redki. Do njih lah-praviloma izgiba bližnjim srečanjem. Napa-Medved človeka ne dojemata kot plen in se

VEDENJE

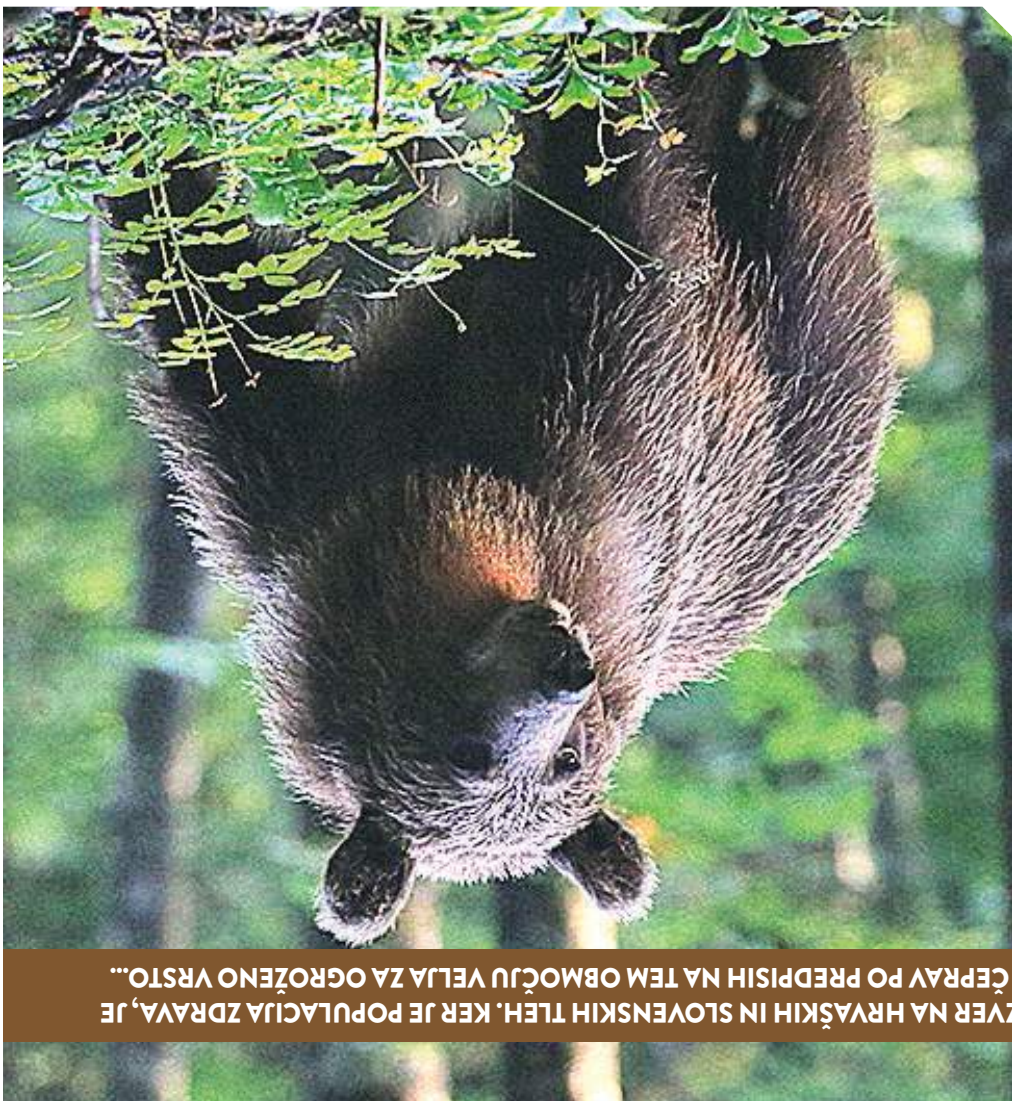
lozljive hrane in človeške dejavnosti. odvisno od okoliščin, kot so količine razpo-va. Medved je aktiven podnevi in ponoči, teritorialen, zato se teritoriji osebkov prekri-ter, samci pa odidejo dlje. Medved ni izrazito svoj teritorij vzpostavlja v bližini svojih ma-medved veliko območje aktivnosti. Samice Kot večina drugih velikih zveri ima tudi

ZIVLJENJSKI PROSTOR

su se učijo socialnih veščin in iskanja hrane. ostanejo praviloma leto in pol in v tem ča-Il in tehtajo manj kot 500 gramov. Pri materi-Ob rojstvu so medvedki slepi, brez zob, go-od enega do štiri mladičeva najpogosteje dva. junja). V obdobju zimovanja medvedka skoti vi sam, razen v sezoni parjenja (od aprila do med tremi in petimi leti. Odrasli medved ži-Rjavi medved se začnejo pariti v starosti

RAZMNOŽEVANJE

FOTO: SLAVEN RELJIC

RAJAVI MEDVED JE NAJVEČJA VELIKA ZVER NA HRVAŠKIH IN SLOVENSkih TLEH, KER JE POPULACIJA ZDRAVA, JE DELEŽEN VSAKOLETNIH ODSTRELOV, ČEPRAV PO PREDPISIH NA TEM OBMOČJU VELJA ZA OGRÖŽENO VRSTO...

MEDVED NEKATERA DREVESA UPORBLJA KOT 'OGLASNO DESKO'. GRIZE JIH, PRASKA ALI SE DRGNE OB NJE. TAKO NA LUBJU PUŠČA SVOJO DLAKO IN VONJ TER DRUGIM MEDVEDOM SPOROČA, DA JE V BLIZINI....

PREHRANA MEDVEDA

Čeprav rjavi medved velja za mesojeda, je v resnici vsejed, v praksi pa predvsem rastlinojed. Prehranjuje se raznoliko: s sadjem, jagodami, čevčevjem, semenji, oreščki, gomolji, travami, žuželkami, mrhovino, občasno z mesom divjih ali domačih živali. Spomladi, še posebej pred začetkom rastle sezone, aktivno išče hrano, pogosto na krmiščih za divjad, prav pa mu pride tudi mrhovina – ostanke živali, ki so poginile pozimi. Jesen je za medveda obdobje prenašanja (hipertagija). V podkožnem maščobnem tkivu pospešeno kopiči energijske zaloge za zimo. Medved se hrani tudi z hrano človeškega izvora, na primer z odpadki in pridelki, kadar so mu le-ti dostopni.

je, 'čistijo' mrhovino in širijo semena rastlin, s čimer uravnatežijo procese v naravi, izboljšujejo vegetacijsko strukturo in biotsko raznovrstnost.

O MEDVEDU...

Odrasli samci merijo 180 cm v dolžino in 85 cm v višino, tehtajo pa od 130 do 260 kilogramov. Samice so praviloma manjše in lažje. Telesna masa medveda se v različnih letnih časih zelo razlikuje. Zimo medved večino preživi v brlogu. V tem času lahko izgubi tudi več kot četrtno telesne mase. Rjavi medved je praviloma plasen in se izogiba človeka. Prava pravzaprav ga je v njegovem naravnem okolju težko videti – najverjetneje se bo umaknil, še preden ga bomo opazili.

a Hrvaškem in v Sloveniji so prisojne tri vrste velikih zveri: rjavi medved, volk in evrazijski ris. Zaradi človeške dejavnosti se je število vrst zelo zmanjšalo. V zadnjih nekaj desetletjih pa je zaradi večje razpoložljivosti plena, pokritosti z gozdovi in boljše zakonske zaščite, opaziti pozitivne spremembe - populacije velikih zveri, razen kritično ogroženega evrazijskega risa, se stabilizirajo ozitoma ponovno rasejo. Medved, volk in ris so se vrnili na številna območja Evrope. Velike zveri so plenilci, zato so na samem vrhu prehranske piramide in igrajo ključno vlogo pri reguliranju populacij prostoživečih živalskih vrst. Poleg tega poskrbijo za hrano mrhovinar-

KOSMATINEC, KI SE IZOGIBA LJUDEM

MEDVED /
URSUS ARCTOS

FOTO: HUBERT POTOČNIK

Na vseh kontinentih, razen v Avstraliji, je nekoč v zgodovini živel katerega izmed vrst medvedov. Danes na Zemlji živi osem vrst medvedov, od katerih jih je šest na seznamu ogroženih ali ranljivih vrst. Rjavi medved je najbolj razširjena vrsta medveda, ki se pojavlja v več različnih podvrstah na severni polobli. Največje rjave medvede najdemo v Severni Ameriki in severovzhodni Aziji ter tehtajo več kot 700 kilogramov...

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Natalija Zielinska je posebej poudarila pomembnost tega projekta za lokalno skupnost. Natalija Zielinska je posebej poudarila pomembnost tega projekta za lokalno skupnost. Natalija Zielinska je posebej poudarila pomembnost tega projekta za lokalno skupnost.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

NATALIA ZIELINSKA, strokovna sodelavka mesta **Vrboska za sredstva EU**

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

SLAVEN RELJIĆ Z MLADIM VOLKOM, KI JE OPREMLJEN S TELEMETRIČNO OVRATNICO

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

SLAVEN RELJIĆ, vodja projektnih aktivnosti na Veterinarski fakulteti Univerze v Zagrebu

MELITA RAUKAR, dipl. oec., vodja oddelka za turizem, podjetništvo in razvoj podjetja PGZ
Mr. sc. BLAŽENKA KULIĆ, dipl. ing. gozd., svetovalka za lovstvo in gozdarstvo, Upravni oddelke za turizem, podjetništvo in razvoj podjetja PGZ

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

Projekt je zelo pomembna, saj na eni strani še naprej razvijamo turistično infrastrukturo, po drugi strani pa sočasno vlagamo v trajnostni razvoj naših krajev in izobraževanje najmlajših prebivalcev, je zaključila.

DRAGICA JAKSETIČ, strokovna sodelavka
Obcine Pivka

Na vprašanje, kakšna je njena vloga v Interreg projektu CARNIVORA DINARICA, Dragica Jaksetič pojasnjuje:

'Koordimiranje in (so)kreiranje priprave vsebin za center velikih zveri v Pivki. V Občini Pivka delo poteka timsko. Članice ožje ekipe, ekipe Krajin-skega parka Pivška presihajoča jezera, so še Erika Kovarčič, Tanja Avsec, Polona Vardnjal in Metka Iskra, nepogrešljiva pri finančnem poročanju in vodenju investicije, sicer pa v izvedbi projekta sodelujemo tudi nekateri drugi člani občinske uprave z županom Robertom Smrdeljem na čelu.'

Dragica Jaksetič še dodaja, da je ena izmed dejavnosti Občine Pivka organiziranje delavnic za splošno in strokovno javnost (npr. načrtovalci prostora, kmetovalci, lovci) na območju Občine Pivka in na območju Primorsko-Notranjske regije (občine Bloke, Cerkljaca, Ilirska Bistrica, Loška dolina in Postojna), ki se na državni meji srečuje z občinami Gorskega kotarja. 'Mi poskrbimo za čas in kraj, strokovnjaki partnerjev iz projekta delavnice izvedejo vsebinsko. Naša osrednja dejavnost pa je ureditelj centra za velike zveri v zdaj praznih prostorih Krpanovskega doma v Pivki. Postavili bomo stalno razstavo, ki jo bomo odprli pred zaključkom projekta, leta 2020. Predstavili bomo volka, medveda in risa v njihovem življenjskem prostoru ter problematiko sobivanja ljudi z velikimi zvermi. Obiskovalcem bomo omogočili ne le da bodo lahko spoznali velike zveri, ampak se trudimo, da bi jih lahko tudi doživeli. Ljudje s svojim aktivnostmi v naravi ozimo življenjski prostor velikim zverem, zato je možnost konfliktov med ljudmi in zvermi realnost. Predstavili jim bomo dokazano uspešne ukrepe za preventivno delovanje in moznosti sobivanja ter jih povabili k razmisleku in samostojnem iskanju odgovorov na, upamo, z razstavo spodbujene pomisleke in vprašanja. Poleg centra pa bomo na osnovnih solah v Pivki in v Košani uredili kottčka o velikih zvereh. Kottčki, učno gradivo za učitelje in za učenca ter sodelovanje s centrom za velike zveri bodo za šole dobljena obogatitev učnih programov, povezanih z naravo. Menimo, da je naš projekt zelo pomemben tako za lokalno in širšo skupnost kot tudi za čezmejnino prostor. Meja ima pomen za ljudi, prav nobenega pa (ne bi smela imeti) za velike zveri. Hrvatski in slovenski partnerji so in še vedno sodelujejo v številnih projektih EU na področju velikih zveri. Ti projekti so ustvarili veliko količino novih spoznanj in praktičnih rešitev, kar je osnova tudi za sodelovanje med Hrvasko in Slovenijo na področju velikih zveri. Obiskovalcem pivškega centra bodo zagotovili dobrodošle informacije o vsem, kar lahko spoznajo in doživijo v NP Risnjak, v Centru za velike zveri v Štarti Susici v občini Ravna Gora, o naravnih lepotah, kot so Zeleni vrh (občina Skrad) ali Kamacnik (občina Vrbovsko), Gostom, ki bodo obiskovali Gorski kotar, bodo zagotovili zanimivi nas center, Godna hiša z medvedom in učno pošto na Masunu, novi objekti za interpretacijo v Notranjskem parku in Cerkljsko jezero samo, opazovanje medvedov v Loški dolini itd.'

DINA BOTTA IN DRAGAN TURK IZ NP RISNJAK

bo strokovnjakom iz Hrvške in Slovenije;

No, a načrtov se ni konec, prav obratno, pojasnjuje Dina Botta.

'NP Risnjak postaja vse bolj priljubljena destinacija številnih planincev in izletnikov, hkrati pa je tudi dom vseh treh vrst velikih evropskih zveri. Pomembno je na nek način uravnotežiti turizem, ohraniti naravo ter velikih zveri, zato bomo izdelali zemljevid, ki bo prikazoval, kako velik je vpliv obiskovalcev na velike zveri znotraj meja NP Risnjak. Postavili bomo dva znananja infokioska, na katerih bodo obiskovalci dobili informacije o primerjih oblikah vedenja v habitatu velikih zveri in o sledovih njihove prisotnosti. Pomembno je, da se obiskovalci zavedajo, da si v NP Risnjak delijo isti prostor z velikimi zvermi in da so tam samo na obisku, medtem ko so medved, volk in ris tukaj doma', razlaga Dina Botta in kot dodatno projektno dejavnost navaja izboljšanje sobivanja ljudi in zveri:

'Tekom izvedbe projekta bomo organizirali delavnice z lokalnim prebivalstvom, na katere bomo povabili strokovnjake. Oboji bodo tako lahko vzpostavili medsebojni dialog in razumevanje težav, s katerimi se srečujejo obe strani. Priskrbeli bomo tudi električne pastirje, ki jih bomo razdelili lokalnim kmetovalcem, ki jim velike zveri povzročajo škodo', je poudarila Dina Botta in na koncu omenila zanimivost iz vsakdanjega dela v Narodnem parku Risnjak: 'V NPR delam tudi kot vodnica in lahko rečem, da se za velike zveri ves čas zanimajo tako otroci kot odrasli, tako domači kot tudi tuji obiskovalci. Velike zveri ne veljajo brez razloga za kartizmatične živali. Soočam se s številnimi vprašanji in celo predsodki, a obiskovalce vedno presenetiti stpnost domačinov do velikih zveri. Tujcem, večinoma iz zahodnoevropskih držav, ki so velike zveri iztrebile pred mnogimi leti oziroma celo pred stoletji, se zdi neverjetno, da se gibljejo na istem območju kot velike zveri, še bolj neverjetna pa jim je raven sobivanja, sprejemanja, razumevanja, ki ga lokalno prebivalstvo goji do velikih zveri, zaključuje Dina Botta.

DRAGICA JAKSETIČ IN SODELAVKE PRED KRPANOVIM DOMOM V PIVKI

Vloga Nacionalnega parka Risnjak (NP Risnjak) je podpreti lokalno skupnost pri izboljšanju sobivanja, izbravati primojne generacije in obiskovalce o biologiji in ekološki zveri ter zgraditi zavetišče za oskrbo risovih mladičev', nam je v uvodu povedala Dina Botta iz NP Risnjak.

'Projektini aktivnosti se precej. Od najpomembnejših bi izpostavila izdelavo didaktičnih kottčkov, ki jih bomo postavili v treh osnovnih solah v krajih Delnice, Gerovo in Mrkopalju Didaktični kottčki bodo otrokom (in tudi odraslim) na zanimiv način predstavili posebnosti velikih zveri, v solah pa bodo ostali še dolgo po zaključku projekta. Ustvarili jih bomo v sodelovanju z lokalnimi grafičnimi oblikovalci, družino Popovič iz Crnega Luga, ki pa delujejo v povezavi z Mladenom Kuscem, otroškim avtorjem in novinarjem, pravi Dina in nadaljuje:

'V načrtu je tudi zgraditev zavetišča za risove mladiče. NP Risnjak je imel jeseni in pozimi v letih 2017 in 2018, v oskrbi risovega mladiča, Martina. Mladica v slabem stanju in brez matere je našel lovec v okolici Britnja. Namestili so ga v živalski vrtovalnici, tu si je uspešno opomogel in sprejeta je bila odličitev o izpustu v divjino, ko bo mladič dovolj zrasel. Za kraj izpusta je bil izbran prav NP Risnjak, kjer smo mu jeseni 2017 postavili zavetišče, v katerem je preživel zimo. Po izpustu v divjino kolenec januarja 2018, se je izvrstno znašel. To je bil prvi primer uspešnega skrbništva in izpusta risovega mladiča na Hrvaskem. V okviru tega projekta bomo naredili novo, trajnejše zavetišče v skladu s smernicami in navodili Evropskega združenja živalskih vrtovalnic in akvarijev ter strokovnjakov iz ZDA, Slovaške, Slovenije in Hrvške. Zavetišče bo služilo mladičim ponovno oskrbi mladičev in izpustu drugih predstavnikov vrste risa, največje matke v Evropi in najbolj ogrožene velike zveri v Evropi, na voljo pa

CARNIVORA DINARICA

KDO SMO? Predstavljajte partnerjev
projekta CARNIVORA DINARICA

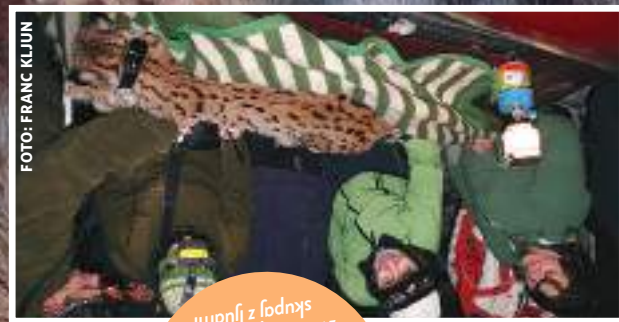

FOTO: FRANC KLIJUN

**DODATEK
+
ZEMLEVID**
projektnega območja,
na katerem veljajo
zveri svobodno živijo
skupaj z ljudmi

**VOLK: ZVER,
KI POTREBUJE
BOLJI PIAR**

**RIS: TOP
MAČKA**

**MEDVED: MOČ
DIVJINE**

FOTO: MARKO MATEŠIČ

CARNIVORADINARICA.EU

ŠTEVILKA 1, 2019, ISSN 2671-2660